

МЕТОДИКАЛЫК СУНУШТАР

Кут Билим

<http://www.kutbilim.kg>

2022-ЖЫЛ, 19-АВГУСТ №32 (10969)

АТАЙЫН ЧЫГАРЫЛЫШ

КООМДУК-ПЕДАГОГИКАЛЫК, ИЛИМИЙ-ПОПУЛЯРДУУ БАСЫЛМА / ОБЩЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ, НАУЧНО-ПОПУЛЯРНОЕ ИЗДАНИЕ

ТАБИЯТ ТААНУУ

Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү уюмдарынын 2022-2023-окуу жылы үчүн базистик окуу планына ылайык, Табият таануу предмети мурдагыдай эле 5-класс-та жумасына 1 сааттык көлөм менен табият таануу боюнча предметтик стандарттын жана окуу программасынын негизинде окутулат.

Мында 2021-2040-жылдары Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасынын алкагында (КР Өкмөтүнүн №200 Токтому, 04.05.2021, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/158227>), ар бир адамга тиешелүү баалуулуктар аныкталган негизги компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу талабы эске алынат. Бул окуучулардын функционалдык сабаттуулугун камсыз кылуу үчүн интегративдик STEM-мамиле жа-

соого жана маалымат технологияларын натыйжалуу колдонууга шарт түзөт (<https://www.youtube.com/watch?v=m0ZuT1ywKcY>).

Окутуунун жаңы технологияларын колдонуу санариптик көндүмдөрдү калыптандырууга, компьютердик сабаттуулукту жогорулатууга жана электрондук чөйрө аркылуу аралыктан окутуунун натыйжалуулугун жогорулатууга багытталышы зарыл. Бул максатта мектептердин окуу-тарбия иштеринде (<https://www.youtube.com/watch?v=xcVJVPNqmh0>), класс жетекчилердин класстык сааттарында усулдук жардам катары электрондук ресурстарды колдонууга болот (<https://www.youtube.com/watch?v=DVjAFFuNRGQ>).

Табият таануу сабактарында окуучулар курчап турган дүйнөдөгү табигый кубулуш-

тар, тирүү организмдердин негизги белгилери, өсүмдүктөрдүн, жаныбарлардын жашоосунун жана организмдин өзгөчөлүктөрү тууралуу алгачкы түшүнүктөргө ээ болот. Табият таануу предмети окутуу процессинде аудио-видео, электрондук билим берүү ресурстарын (<https://www.youtube.com/watch?v=dHFhEvCbnOw>) колдонуп окутуу учурдун талабы. Жаңы муундагы электрондук материалдарды, видеотасмаларды ж.б. да колдонуу сунушталат (<https://www.youtube.com/watch?v=fVDu2vPXxM8>). Табият таануу предмети окутууда санариптик анимация ыкмаларын колдонуу да натыйжалуу (<https://www.youtube.com/watch?v=JIpDkwM4Ro>).

5-класс-та Табият таануу предмети окутуунун максаты – жандуу жана жан-

сыз жаратылыштын көп түрдүүлүгүн, айлана-чөйрөдө, табигый топтордо жана тирүү организмдерде жүрүүчү кубулуштардын мыйзам ченемдүүлүгүн түшүндүрүү, окуучулардын дүйнөгө болгон илимий көз караштарын калыптандыруу. Бул максатка жетүү үчүн предметти окутууда төмөнкүдөй милдеттерди чечүү зарыл.

Табият таануу предмети окуп-үйрөнүүдө окуучулар жаратылыш объектилерин, физикалык, химиялык, биологиялык кубулуштарды айырмалай жана байкай алат, айлана-чөйрөдө жүрүп жаткан процесстердин мыйзам ченемдүүлүктөрүн түшүнө алат. Белгилүү бир деңгээлде практикалык (<https://yandex.ru/video/preview?text>), лабораториялык (https://www.youtube.com/watch?v=4VrW7VeAD_U) жумуштарды аткаруу билгичтиктерине жана көндүмдөрүнө ээ болот.

Окуучулар Табият таануу предмети окуп үйрөнүүдөн ээ болгон табигый-илимий билимдерин биология, география, астрономия, физика жана химия предметтерин окуп үйрөнүүдө (<https://www.youtube.com/watch?v=XWjShvjN09Y>) колдоно алат, табигый илимдердин жетишкендиктерине байланыштуу болгон коркунучтуу экологиялык жана этикалык кесепеттер боюнча өзүнүн көз карашын калыптандырат жана аргументтерди келтире алат.

Окуучулар жаратылыштын бирдиктүүлүгүн, бир бүтүндүгүн жана системалуулугун, туруктуу өнүгүү принцибин, коопсуз жашоо образын түшүнөт. Жашоо-тиричилик коопсуздугун камсыздоо, ден соолукту сактоо (<https://www.youtube.com/watch?v=TwEv8DyEvJ8>), энергияны үнөмдөө жана айлана-чөйрөнү коргоо үчүн табигый-илимий билимдерин күндөлүк турмушта колдонот. Окуучулардын табият таануу боюнча билимин жогорулатуу максатында жаңы маалыматтык технологияларды колдонуу менен STEMдик билим берүү киргизилет (https://www.youtube.com/watch?v=R_nByrc2hwo).

Окуу жетишкендиктерин баалоонун эл аралык программасы (**PISA**) боюнча баалоодо окуучулардын функционалдык сабаттуулугуна, өзгөчө табигый-илимий сабаттуулугуна басым жасалат. 5-класстын окуучуларын **PISA** баалоосуна даярдоо окуучулардын табигый билимдер боюнча сабаттуулугун баалоонун ыкмалары аркылуу гана ишке ашат (<https://www.youtube.com/watch?v=T5RTZQzGIqk&t=211s>). Мугалимдер методикалык жардам катарында сабактардын иштелмелеринин үлгүлөрүн пайдаланса болот (<https://www.youtube.com/watch?v=k6iQDJjOFLQ&t=43s>).

Табият таануу предмети окууда окуучуларга илим изилдөөчүлүк жана маалымат менен иштөө ыкмаларын үйрөтүү аларда табигый-илимий компетенттүүлүктүн элементтерин калыптандыруу максатын көздөйт.

Табият таануу сабагында окуучулардын окуу жетишкендиктери баалоонун ар түрдүү методдору аркылуу бааланат. Башкача айтканда, диагноздоочу, калыптандыруучу жана жыйынтыктоочу формада бааланат. Сабакта электрондук окуу материалын колдонуп өтүүдө окуучулардын билимин баалоодо шилтемени колдонуу сунушталат (<http://www.science-journal.kg/ru/>). Табият таануу предмети боюнча сабак өтүүгө даярдалган электрондук окуу материалдары, мульти-медиа, анимациялуу видеосабактары, иллюстрациялары YouTube каналына жүктөлдү. Окутуу технологиясынын мүмкүнчүлүктөрүнө жараша окутуунун техникалык каражаттарын жана сабакка тиешелүү болгон заманбап технологияларды пайдаланып өтүү максатка ылайык келет.

Маалыматтык технология – ар кандай маалыматты иштеп чыгууда пайдаланылуучу компьютердик жана телекоммуникациялык каражаттарды колдонуу (https://www.youtube.com/watch?v=44_STy_p_vc).

Гипертекстүү технология – интерактивдүү кадрларга негизделген, көптөгөн түстүү сүрөттөрдөн, тексттерден турган электрондук окуу материалдары (<https://www.youtube.com/watch?v=pI1WWFmLrwc>).

Окуу фильмин түзүү технологиясы – программага ылайык окуу материалдарынын негизинде иллюстративдик графикалар, сүрөттөр, анимациялар, видеосюжеттер аркылуу окутуу технологиясы.

Мультимедиалык технология – бир эле учурда үн аркылуу видеоклиптер, анимациялар жана ар кандай статикалык сүрөт жана текст менен өз ара интерактивдүү (диалог) режиминде иш алып баруу технология (<https://www.youtube.com/watch?v=o5r1yIo-ovU>).

Электрондук технология – теориялык билимдердин мазмунун камтыган электрондук кошумча окуу материалы.

Брифинг технология – программалык материалды камтыган теманын кыскача мазмуну (<https://www.youtube.com/watch?v=XKimoJLgKg>).

Төмөнкү маселелер талкуулоо үчүн сунушталат:

1. Окуучуларга санариптик билим берүүдө Табият таануу предмети компетенттик негизде окутуунун орду жана мааниси.
2. Табият таануу боюнча предметтик стандартты, окуу программасын жана окуу-методикалык комплексти колдонуунун натыйжалары.
3. Аталган предметти окутуудагы кыйынчылыктар жана аларды четтетүү жолдору.
4. Табият таануу предмети окутууда электрондук, мультимедиалык окуу материалдарын колдонуу боюнча тажрыйбалар жана сунуштар.
5. Окутуунун технологияларын жана интерактивдүү методдорун колдонуу тажрыйбалары, окуучулардын билим сапатын жогорулатуудагы ролу.
6. Табият таануу предмети аралыктан окутууга ар дайым даяр болуу зарылдыгы, бул боюнча көйгөйлөр, тажрыйбалар.

Колдонууга сунушталган кошумча окуу материалдар:

№	Китептин тизмеси	Жылы, басма	Автор, түзүүчү
1	Табият таануу, мугалимдер үчүн методикалык колдонмо	2018, "Билим-компьютер"	Мамбетакунуов Э. ж.б.
2	Табият таануу, 5-класстын окуучулары үчүн жумушчу дептер	2020	Сөлпубашова А.Ы. ж.б.
3	Табият таануу, 5-класс, календардык-тематикалык план	2020, "Билим", КББА	Сөлпубашова А.Ы. ж.б.
4	Табият таануу, 5-класс, предметти окутуу боюнча методикалык сунуштар (бардык темалар боюнча)	Youtube, Google, КББА-нын сайты: kao.kg (46 видео-сабак)	Сөлпубашова А.Ы.

ЕСТЕСТВОЗНАНИЕ

Согласно Базисному учебному плану для общеобразовательных организаций Кыргызской Республики на 2022-2023 учебный год предмет Естествознание по-прежнему преподается в 5 классе по 1 часу в неделю на основе предметного стандарта и учебной программы по естествознанию.

При этом в соответствии с Программой развития образования в Кыргызской Республике на 2021-2040 годы (Постановление Правительства №200 от 04.05.2021, (<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/158227>)) учитывается требование формирования ключевых компетенций, определяющих ценности, актуальные для каждого человека. Это позволяет использовать комплексный STEM-подход к обучению и эффективно использовать информационные технологии для обеспечения функциональной грамотности учащихся (<https://www.youtube.com/watch?v=m0ZuT1ywKcY>).

Использование новых технологий обучения должно быть направлено на развитие цифровых навыков, повышение компьютерной грамотности и эффективности дистанционного обучения через электронную среду. С этой целью в качестве методического пособия в учебно-воспитательной работе школ (<https://www.youtube.com/watch?v=xcVJVPnqmH0>), а также на классных часах могут быть использованы электронные ресурсы (<https://www.youtube.com/watch?v=DVjAFFuNRGQ>).

На уроках естествознания учащиеся получают представление о природных явлениях окружающего мира, об основных чертах живых организмов, характеристиках растений, животных. В процессе преподавания предмета естествознания актуальным требованием является использование аудио-видео, электронных образовательных ресурсов (<https://www.youtube.com/watch?v=dHFhEvCbnOw>). Рекомендуется использовать электронные и видеоматериалы нового поколения (<https://www.youtube.com/watch?v=fVDu2vPXxM8>). Также в преподавании естествознания эффективно использование методов цифровой анимации (<https://www.youtube.com/watch?v=JIp-DkwM4Ro>).

Целью преподавания предмета естествознания в 5 классе является объяснение многообразия живой и неживой природы и законов окружающей среды, природных групп и живых организмов, формирование у учащихся научных представлений о мире. Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи в обучении предмету:

При изучении естественных наук учащиеся учатся различать природные объекты, физические, химические и биологические явления, понимать законы окружающей среды, имеют определенный уровень практических (<https://yandex.ru/video/preview?text>), лабораторных навыков и умений (https://www.youtube.com/watch?v=4VrW7VeADb_U).

Учащиеся смогут применить свои знания по естествознанию в изучении биологии, географии, астрономии, физики и химии (<https://www.youtube.com/watch?v=XWjShvjN09Y>). Могут сформулировать свои взгляды и аргументы об экологических последствиях достижений естественных наук.

Учащиеся понимают единство, целостность и системность природы, принцип устойчивого развития, безопасный образ жизни. Используют свои естественно-научные знания в повседневной жизни для обеспечения безопасности жизнедеятельности, здравоохранения (<https://www.youtube.com/watch?v=TwEv8DyEvJ8>), энергосбережения и защиты окружающей среды. STEM-образование с использованием новых информационных технологий внедряется с целью расширения научных знаний учащихся (https://www.youtube.com/watch?v=R_nByrc2hwo).

Международная программа оценки образовательных достижений (PISA) фокусируется на функциональной грамотности учащихся, особенно на естественно-научной грамотности. Подготовка учащихся 5-х классов к оценке PISA возможна только с помощью методов оценки грамотности учащихся в области естественных наук (<https://www.youtube.com/watch?v=T5RTZQzGIqk&t=211s>). Учителя могут использовать примеры планов уроков в качестве методической помощи (<https://www.youtube.com/watch?v=k6iQDJjOFLQ&t=43s>).

Целью обучения учащихся при изучении науки и методов работы с информацией является формирование у них элементов естественно-научной компетенции.

Образовательные достижения учащихся на уроках естествознания оцениваются с использованием различных методов оценки. Другими словами, они оцениваются в диагностической, формирующей и итоговой формах. Рекомендуется использовать ссылку для оценки знаний учащихся при использовании электронных учебных материалов (<http://www.science-journal.kg/ru/>). На YouTube-канал загружены электронные учебные материалы, мультимедиа, анимационные видеоуроки и иллюстрации по естествознанию. По возможности целесообразно использовать учебные пособия и современные технологии, соответствующие предмету.

Информационные технологии – использование компьютерных и телекоммуникационных средств, применяемых при обработке различной информации (https://www.youtube.com/watch?v=44_STy_p_vc).

Гипертекстовая технология – использование электронных учебных материалов на основе интерактивных фреймов, состоящих из множества цветных изображений и текстов (<https://www.youtube.com/watch?v=pI1WWFmLrwc>).

Технология создания учебных фильмов – технология обучения через иллюстративную графику, картинку, анимацию, видеоролики на основе учебных материалов по программе (<https://www.youtube.com/watch?v=o5r1yIo-ovU>).

Мультимедийная технология – технология одновременного взаимодействия со звуком, видеофрагментами, анимацией и различными статическими изображениями и текстом в интерактивном (диалоговом) режиме (<https://www.youtube.com/watch?v=o5r1yIo-ovU>).

Электронная технология – это дополнительный электронный учебный материал, включающий содержание теоретических знаний.

Брифинг технология – это краткое изложение темы, включающее в себя программный материал (<https://www.youtube.com/watch?v=XKimoJLgKg>).

Вопросы для обсуждения:

1. Роль и значение преподавания естествознания на компетентной основе в цифровом образовании.
2. Результаты использования предметных стандартов, учебных программ и учебно-методических комплексов по естествознанию.
3. Трудности в обучении данному предмету и пути их преодоления.
4. Опыт использования технологий обучения и интерактивных методов, роль студентов в повышении качества образования.
5. Необходимость всегда быть готовым к дистанционному обучению по предмету естествознания, проблемы и опыт по этому поводу.

Дополнительные учебно-методические материалы

№	Наименование	Год, издания	Автор, составитель
1	Методическое пособие для учителей естествознания	2018, «Билим-компьютер»	Мамбетакунуов Э. и др.
2	Естествознание, 5 класс, рабочая тетрадь для учащихся	2020	Солпубашова А.Ы. и др.
3	Естествознание, 5 класс, календарно-тематический план	2020, "Билим", КАО	Солпубашова А.Ы.
4	Естествознание, 5 класс, электронные методические рекомендации (по всем темам)	Youtube, Google, сайт КАО: kao.kg (46 видеоуроков)	Солпубашова А.Ы.

ЖАЛПЫ БИЛИМ БЕРҮҮЧҮ МЕКТЕПТЕРДИН ДИРЕКТОРЛОРУ ЖАНА АЛАРДЫН ОКУУ-ТАРБИЯ ИШТЕРИ БОЮНЧА ОРУН БАСАРЛАРЫ ҮЧҮН

Билим берүү – бул адамга билим жана муундан-муунга келе жаткан маданий баалуулуктарды өздөштүрүп бере турган маанилүү процесс. XXI кылымдын мүнөздүү өзгөчөлүгү ааламдашуу болуп саналат. Ошондуктан азыркы дүйнөлүк коомчулук билим берүү тармагындагы күч-аракеттерди мамлекеттин жана бүткүл дүйнөнүн жаранын тарбиялоо үчүн бириктирүүдө. Адамды тарбиялоонун глобалдык стратегиясынын маселелери жашаган жерине жана өлкөсүнө, билим берүүнүн түрүнө жана деңгээлине карабастан каралат.

Билим берүүдө орун алган карама-каршылыктар Эл аралык комиссия тарабынан XXI кылымга билим берүү боюнча ЮНЕСКО үчүн даярдалган “Билим берүү: катылган кенч” докладында баса белгиленген (<https://www.ifap.ru/library/book201.pdf>):

- глобалдык жана жергиликтүү көйгөйлөрдүн ортосунда;
  - универсалдуу жана индивидуалдык ортосунда;
  - салттар менен заманбап тенденциялардын ортосунда;
  - узак мөөнөттүү жана кыска мөөнөттүү милдеттердин ортосунда;
  - атаандаштыктын зарылдыгы менен мүмкүнчүлүктөрдүн тең укуктуулугуна умтулуунун ортосунда;
  - билимдин болуп көрбөгөндөй өнүгүшү менен аларды адам өздөштүрүү мүмкүнчүлүктөрүнүн ортосунда;
  - руханий жана материалдык дүйнөнүн ортосундагы “түбөлүк карама-каршылык”.
- Бул карама-каршылыктар болгон учурда жаңы реалдуулуктарга (санариптештирүү, электрондук ресурстар, онлайн окутуу ж.б.) байланыштуу көптөгөн суроолор туулат: салттуу мектептеги окутуу сакталып калабы же, виртуалдык окутуу практикага киреби, салттуу предметтер же, ага байланыштуу предметтер болобу же мазмуну байланышкан предметтер менен чогуу бир предметке бириктирилеби, окуучулардын жетишкендиктерин баалоо системасы кандай болот, жаңы форматтык стандарттар түзүлөбү... Анан, албетте, негизги суроо: ааламдашуу шартында мугалим кандай болот? Ал кандай болушу керек?

Ушуга байланыштуу мектепти заманбап башкаруунун инновациялык стилдерин киргизүү аркылуу билим берүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу маселеси актуалдуу болуп жатат. Көйгөйдү чечүүдө негизги ролду мектептин директору жана анын орун басар-

лары түзгөн башкаруу командасынын ролу чоң.

Бүгүнкү күндө мектеп өз алдынча иштей баштады, директор оор экономикалык жана социалдык шарттарда адамдык жана финансылык ресурстарды башкарууга туура келди. Өз ишинин натыйжалары үчүн мектептин коом алдындагы жоопкерчилиги жогорулады. Менеджменттин эски ыкмалары натыйжасыз болуп баратат, мектепти сапаттуу башкаруу үчүн стратегиялык пландаштыруу жана мониторинг талап кылынууда.

ДИРЕКТОР ЖАНА АНЫН ОРУН БАСАРЛАРЫ

Мектеп директору – мектептин уставына, «Билим берүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына жана башка жергиликтүү актыларга ылайык мектепти башкаруучу кызмат адамы.

Мектеп директорунун башкаруучулук ишмердүүлүгүндө анын жеке чыгармачылык, психологиялык сапаттары гана эмес, жакшы команда түзүп, аны менен иштешип, заманбап шарттарда ийгиликке жетелей билүүсү, адекваттуу чечим кабыл алуусу да маанилүү роль ойнойт. Ишинин натыйжалуулугу үчүн жоопкерчилик менен мамиле кылуусу өтө зарыл.

НОРМАТИВДИК ДОКУМЕНТТЕР

Мектептин директору, анын орун басарлары билим берүү тутумунун ишин жөнгө салуучу ченемдик укуктук актыларды, анын ичинде 2020-2022-жылдары бекитилген документтерди жетекчиликке алат:

- Кыргыз Республикасынын Президентинин «Инсанды руханий-адептик жактан өнүктүрүү жана дене тарбиясы жөнүндө» Жарлыгы (2021-жылдын 29-январын, №1);
- 2021-2026-жылдарга Кыргыз Республикасында Кыргыз жараны деп өзүн таануусун өнүктүрүүнүн концепциясы (Кыргыз Республикасынын Президентинин 2020-жылдын 13-ноябрындагы №39 Жарлыгы);
- 2021-2040-жылдары Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасы (Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021-жылдын 4-майындагы №200 Жарлыгы);
- Мамлекеттик билим берүү стандарты (2022-жыл);
- 2026-жылга чейин Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук программасын ишке ашыруу боюнча Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин иш-чаралар планы (Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2021-жылдын 25-декабрындагы №352 токтому);

- Кыргыз Республикасынын билим берүү системасын PISA-2025 эл аралык изилдөөсүнө катышууга даярдоо боюнча 2022–2024-жылдарга иш-чаралар планы;

- Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин 2022-жылга планы.

АЗЫРКЫ ШАРТТА МЕКТЕПТИ БАШКАРУУНУН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Директордун жана анын орун басарларынын алдында жалпы мектепте билим берүүнүн Мамлекеттик билим берүү стандартын ишке ашыруунун шартында сапаттуу билим берүүнү камсыз кылуу милдети турат.

PISA-2025 эл аралык изилдөөсүнө даярдануунун алдында окуучулардын функционалдык сабаттуулугун калыптандыруу бүтүрүү экзамендери жана эл аралык тестирлөөдөн өтүү багытында гана жүрбөшү керек. Мектептердин педагогикалык жамаатынын милдети ар түрдүү өзгөрүп жаткан дүйнөдө реалдуу жашоодо билимди колдонууга багытталган окуучулардын жөндөмдүүлүктөрүн калыптандыруу үчүн шарттарды түзүү болуп саналат.

Заманбап мектеп мугалимге жаңы талаптарды коюп жатат. Буга байланыштуу мектеп директору мугалимдерди тандоодо кадр саясатын куруусу зарыл. Мугалимди тандоодо негизги критерийлер катары анын мотивациясы, өз предметин окутууга чыгармачылык мамилеси, инновациялык өзгөрүүлөргө даярдыгы, командада иштөө жөндөмдүүлүгү болуп саналат.

Мектепти башкаруу илим жана искусство катары каралышы керек. Эмне үчүн кээ бир мектеп директорлору башкаруу чеберчилигин жакшы өздөштүрсө, башкалары мектепте күнүмдүк иштерди аткаруу менен чектелишет? Мунун сыры эмнеде?

Белгилей кетсек, бүгүнкү күндө мектеп директорунун профессионалдык ийгилиги жаш кезинен мугалим катары кесиптик өсүүгө умтулгандыгында жатат. Бул үчүн ал насаатчылар менен активдүү баарлашкан, улуу кесиптештеринин тажрыйбаларын өздөштүргөн, ошол эле учурда окутуу жана тарбиялоо процессине өз көз карашына ээ болгон. Кесиптештеринин жетишкендиктерин талдап, өзүнүн тажрыйбасы өскөн. Натыйжада, көйгөйлөрдү чечүү жолдорун табууда көндүмдөргө ээ болуп, кесиптештер арасында кадырбаркка ээ болуп, лидерлик сапаттар пайда болгон.

Мектеп директору жакшы, кесипкөй командасыз койгон максаттарына жете албайт.

Инновациялык идеялар көп болот, бирок аларды ишке ашырууга мүмкүн болбой калат. Демек, мектептин директору айланасына билимдүү, түшүнүктүү адамдарды чогултуп, ынтымактуу жамаат түзүшү керек. Мындан тышкары, директор өзү кадрлар үчүн жооптуу жана штаттык жүгүртмөнү (штатное расписание) өз алдынча түзүүгө укуктуу.

Инновациялык билим берүү чөйрөсүн калыптандыруу билим берүү уюмунун миссиясына ылайык ишке ашырылат. Директор мектептеги мугалимдердин ишине кызматтык талаптарды аныктайт, мектептин бардык негизги баалуулуктарын белгилейт. Мектеп кандай болору директордун инсандык сапаттарына, анын көз карашына, позициясына жараша болот.

Мектеп директорунун ийгилигинин көрсөткүчтөрү үч багытта:

1. Билим берүү процессинин бардык катышуучулары менен иштөө:

- мугалимдин иштөөсү үчүн жагымдуу шарттарды түзүү;

- социалдык, этникалык, диний өзгөчөлүктөргө карабастан мугалимдин окуучуларга оң мамилесин калыптандыруу;

- жамаатта мугалимдердин бири-бири менен, мугалимдердин ата-энелер менен кызматташуусун уюштуруу;

- жалпы адамзаттык баалуулуктарды урматтоону калыптандыруу;

- мугалимдердин кесиптик чеберчилигин жогорулатуу үчүн шарттарды түзүү.

2. Окуу процессин уюштуруу:

- заманбап технологиялардын негизинде билим берүүнүн мазмунун сапаттуу өздөштүрүү үчүн шарттарды түзүү;

- мугалимдерге окуу жүктөмдөрүн жана коомдук иштерди адекваттуу бөлүштүрүү;

- чыгармачылыкты, индивидуалдуулукту өнүктүрүүгө, окуу процессине тартууга көмөктөшүүчү, окуу-тарбия процессин уюштурууга жагымдуу педагогикалык ыкмаларды колдонуу үчүн шарттарды түзүү;

- мугалимдердин, окуучулардын жана алардын ата-энелеринин мектеп жамаатынын биримдигине көмөктөшүү үчүн класстан тышкаркы иш-чараларды өткөрүүгө шарттарды түзүү.

3. Жагымдуу билим берүү чөйрөсүн түзүү:

- мектепти өнүктүрүүнүн перспективаларына педагогикалык жамааттын бирдиктүү көз карашы;

- достук, инклюзивдик окуу чөйрөсүн түзүү;

- буллингден (бейбаштыктан) эркин чөйрөнү түзүү;

- ачык машыгуу жана оюн аянтчаларын түзүү, пайдалануу;

- талаптарга жооп берген санитардык шарттарды түзүү;

- окуучулардын жана мугалимдердин ден соолугуна, тамактануусуна кам көрүү;

- мектепти башкаруунун демократиялык формасын колдонуу.

Мектепти ийгиликке алып баруу үчүн директор билим берүүнүн учурдагы тенденцияларын билип, санариптештирүү, электрондук ресурстарды колдонуу, онлайн окутуу, окуучулардын жетишкендиктерин баалоодо, педагогика илиминдеги акыркы изилдөөлөрдү колдонуу, жаңы муун стандарттарын эске алуу менен окуу процессин уюштурууга тийиш. Сапаттуу билим берүү көп маданияттуу жамаатта инсандын гармониялуу жашоосу үчүн окуучулардын функционалдык сабаттуулугун калыптандырууга көмөктөшүүчү достук, инклюзивдик, коопсуз окуу чөйрөсүн түзүүнү камтыйт.

ДЛЯ ДИРЕКТОРОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ И ИХ ЗАМЕСТИТЕЛЕЙ ПО УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ

Образование – это важный процесс, во время которого человек получает знания и осваивает культурные ценности, накопленные поколениями. Характерными главными явлениями для XXI века являются планетарная взаимозависимость и глобализация. Поэтому современное мировое сообщество объединяет усилия в сфере образования в стремлении воспитать гражданина страны и мира. Рассматриваются вопросы глобальной стратегии образования человека независимо от места и страны его проживания, типа и уровня получения образования.

Существующие противоречия в образовании были выделены Международной комиссией в докладе, подготовленном для ЮНЕСКО по образованию для XXI века «Образование: сокрытое сокровище» (<https://www.ifap.ru/library/book201.pdf>):

- между глобальными и локальными проблемами;
- между универсальным и индивидуальным;
- между традициями и современными тенденциями;
- между долгосрочными и краткосрочными задачами;
- между необходимостью соревнования и стремлением к равенству возможностей;
- между невиданным развитием знаний и возможностями их усвоения человеком;
- «вечное противоречие» между духовным и материальным миром.

При наличии данных противоречий возникает много вопросов в связи с новыми реальностями (цифровизация, электронные ресурсы, онлайн-обучение и мн. др.): будет ли сохранено традиционное обучение с посещением школы или в практику войдет виртуальное обучение, сохранятся ли традиционные предметы или смежные предметы будут объединены в один предмет, какой будет система оценивания достижений учащихся, будут ли созданы стандарты нового формата... И, безусловно, ключевой вопрос: каким будет учитель в условиях глобализации? Каким он должен быть?

В связи с этим актуализируется проблема повышения эффективности образования через внедрение инновационных стилей управления современной школой. Главную роль в решении проблемы играет директор школы и его команда управленцев в лице заместителей директора.

Школа стала функционировать более автономно, директору приходится осуществлять управление человеческими и финансовыми ресурсами в сложных экономических и социальных условиях. Повысилась ответственность школы за результаты ее работы перед обществом. Старые методы управления становятся малоэффективными, требуется стратегическое планирование и мониторинг для качественного управления школой.

ДИРЕКТОР ШКОЛЫ И ЕГО ЗАМЕСТИТЕЛИ

Директор школы – это должностное лицо, осуществляющее руководство школой в соответствии с уставом школы, Законом Кыргызской Республики «Об образовании», другими локальными актами.

В управленческой деятельности директора школы важную роль играют не только его личностные творческие, психологические качества, но и его способность создавать хорошую команду, работать с ней и приводить ее к успеху в современных условиях, адекватно принимать решения и нести ответственность за результативность своей работы.

Основными направлениями деятельности заместителя директора являются организация учебно-воспитательного процесса в школе, руководство и контроль за развитием

данного процесса; организация методической работы педагогического коллектива; обеспечение безопасности жизнедеятельности учащихся, учителей, технического персонала.

НОРМАТИВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ

Директор школы, его заместители руководствуются нормативно-правовыми документами, регламентирующими деятельность системы образования, в том числе документами, утвержденными в 2020–2022 годах:

- Указ Президента Кыргызской Республики «О духовно-нравственном развитии и физическом воспитании личности» (от 29 января 2021 года №1);
- Концепция развития гражданской идентичности Кыргыз жараны в Кыргызской Республике на период 2021–2026 годы (Указ Президента Кыргызской Республики от 13 ноября 2020 года №39);
- Программа развития образования Кыргызской Республики на 2021–2040 годы – (Указ Президента Кыргызской Республики от 4 мая 2021 года №200);

- Государственный образовательный стандарт (2022 г.);

- План мероприятий Кабинета Министров Кыргызской Республики по реализации Национальной программы развития Кыргызской Республики до 2026 года (Постановление Кабинета Министров КР от 25 декабря 2021 года №352);

- План действий на 2022–2024 годы по подготовке системы образования КР к участию в исследовании PISA-2025;

- План Министерства образования и науки КР на 2022 год.

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ШКОЛОЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Перед директором школы и его заместителями стоит задача обеспечить качественное образование в условиях реализации Государственного образовательного стандарта школьного общего образования.

Формирование функциональной грамотности учащихся в предверии подготовки к международному исследованию PISA-2025 не должно идти только в направлении сдачи итоговых экзаменов и международного тестирования. Задача педагогических коллективов школ – создать условия для формирования способностей учащихся, направленных на применение знаний в реальной жизни в условиях многообразного меняющегося мира.

Современная школа предъявляет новые требования к учителю. В связи с этим дирек-

тору школы необходимо выстраивать кадровую политику в отборе учителей. Основными критериями при выборе учителя должны быть его мотивированность, творческий подход к обучению своего предмета, готовность к инновационным изменениям, умение работать в команде.

Управление школой нужно рассматривать как науку и искусство. Почему одни директора школ отлично познают науку и овладевают искусством управления, другие управляют школой на уровне функционирования? В чем же секрет?

Следует отметить, что профессиональный успех директора школы сегодня кроется в предыдущих годах, когда совсем молодой учитель стремился к профессиональному росту. Для этого активно общается с наставниками, перенимает положительный опыт старших коллег, при этом уже имеет собственные взгляды на процесс обучения и воспитания, подвергает анализу достижения своих коллег, что является важным условием собственной

успешной деятельности учителя, собственного опыта. Как следствие, появляются лидерские качества, уверенность в поведении среди коллег, вырабатываются умения в поиске решения возникших проблем.

Директор школы без хорошей, профессиональной команды не сможет достигнуть поставленных целей. Инновационных идей будет много, а выполнять некому. Поэтому директору школы необходимо собирать возле себя знающих и понимающих людей, формировать сплоченный коллектив. Тем более, что директор сам отвечает за кадры и имеет право самостоятельно формировать штатное расписание.

Формирование инновационной образовательной среды осуществляется в соответствии с миссией образовательной организации. Директор задает педагогам стандарты работы в школе, закладывает основные ценности, на которых базируется вся деятельность школы. От личности директора, его взглядов, позиции, зависит то, какой будет данная школа.

Индикаторы успешности директора школы в трех направлениях:

1. Работа со всеми участниками образовательного процесса:

- создание благоприятных условий для работы учителя;
- формирование позитивного отношения учителя к учащимся вне зависимости от социальных, этнических, религиозных различий;

- организация сотрудничества учителей в коллективе, учителей с родителями;
- формирование уважения к общечеловеческим ценностям;
- создание условий для повышения профессионального мастерства педагогов.

2. Организация учебного процесса:

- создание условий для качественного усвоения содержания образования на основе современных технологий;
- адекватное распределение учебной и общественной нагрузки учителей;
- создание условий для применения доброжелательных педагогических подходов к организации учебного процесса, способствующих развитию креативности, индивидуальности, вовлеченности в учебный процесс;
- создание условий для проведения внешних мероприятий, способствующих сплоченности школьного коллектива учителей, учащихся и их родителей.

3. Создание благоприятной образовательной среды:

- общее видение педагогическим коллективом перспективы развития школы;
- создание дружественной, инклюзивной учебной среды;
- создание безопасной среды, свободной от буллинга;
- использование открытых учебных и игровых площадок;
- санитарные условия, соответствующие требованиям;
- забота о здоровье и питании учащихся и учителей;
- демократическая форма управления школой.

Чтобы привести школу к успеху, директор должен знать современные тенденции в образовании, организует учебный процесс с учетом цифровизации, использования электронных ресурсов, онлайн-обучения, последних исследований педагогической науки в оценивании достижений учащихся, применения стандартов нового поколения. Качественное образование предполагает создание дружественной, инклюзивной, безопасной учебной среды, способствующей формированию функциональной грамотности учащихся для гармоничной жизни личности в многокультурном сообществе.

КӨРКӨМ ӨНӨР

Жалпы билим берүүчү орто мектептерде «Искусство» билим берүү тармагынын предметтери окуучулардын өз чыгармачылыгынын кубанычын сезүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон чөйрөнү түзүүгө багытталган. Биз улуу тарыхыбыз, тилибиз, салт-санаабыз, маданиятыбыз, тарыхый эстеликтерибиз, ушуга окшогон көптөгөн баалуулуктарга ээбиз.

Мектептеги билим берүүнү өнүктүрүүнүн азыркы этабында окуучуларга көркөм өнөр сабагы өзгөчө мааниге ээ. Маалыматтык жана компьютердик технологиялардын тез өнүгүшү, алардын глобалдык мүнөзү мектеп окуучуларынын маданий, улуттук жана көркөм дөөлөттөрдөн алыстап баратканына алып келет. Мына ушундай шартта визуалдык жана көркөм чыгармачылык окуучулардын рухий жана адептик дүйнөсүн байытуунун каражатына айланат.

Кыргыз Республикасынын Президенти Садыр Жапаровдун 2022-жылдын 21-майында кол койгон Жарлыгы Кыргыз Республикасынын Президентинин «Улуттук нарк жөнүндө» 2021-жылдын 29-январындагы №1 «Инсандын руханий-адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене тарбиясы жөнүндө» Жарлыгын толуктайт.

Жарлыкта «Жаңы технологиялардын айдыңы менен ааламдашуунун ченгээлине кирип, өзөгү-

бүздү жана тамырыбызды жоготуп албашыбыз үчүн адилеттүүлүккө жана акыйкаттуулукка негизделген нарктуу коомду куруу» мамлекеттик ички саясаттын эң маанилүү багыты катары тандалды.

Предметтик мугалимдер Көркөм өнөр предметин окутууда керектүү жетектөөчү документтерди топтоп, таанышып, колдонуп жетекчиликке алуусу зарыл. Алар:

Көркөм билим, билгичтик жана көндүмдөр – көркөм маданиятка кирүүнүн негизги каражаты болуп саналат. Чындыкты көркөм өнүктүрүүнүн графикалык, декоративдик жана конструктивдүү жолдорун окуучулар окуунун бардык жүрүшүндө өздөштүрүшөт. Кабыл алуунун ар кандай түрлөрү, ыкмалары, ошондой эле практикалык иш-аракеттер окуучуларды жеке чыгармачылык ачылыштарга жетелейт.

Тапшырмаларды аткаруу ар кандай формаларды камтыйт: сүрөттөп тартуу, жазуу же оозеки, жеке же жамааттык.

Көркөм-чыгармачылык тапшырмаларды аткарууда ар кандай материалдарды жана көркөм сөз каражаттарын тандоо (мугалимдин же окуучунун каалоосу боюнча) берилет. Көрүү, окуп түшүнүү үчүн сунушталган көркөм чыгармалар мисал болуп саналат жана программанын өзгөчө-

лүктөрүнө жараша өзгөртүлүшү мүмкүн.

Ар кандай пландаштырылган натыйжаларга жетишүүнүн деңгээлин бир эле учурда аныктоого мүмкүндүк берүүчү татаал милдеттерге өзгөчө көңүл буруу керек. Татаал тапшырмалар сунуш кылынган теманын алкагында окуучу үчүн жетиштүү иш-аракет эркиндигин талап кылат: окуучу материалды өз алдынча тандап алат, сюжетти ойлоп табат, композиция түзөт, өзүнүн чыгармачылык планына ылайык көркөм сөз каражаттарын тандайт.

2022-2023-окуу жылында мугалимдерге Көркөм өнөр предметин окутууда жаңы ыкмаларды, билим берүүнүн ишмердүүлүк мүнөзүн ишке ашыруучу компетенттүүлүк мамилени практикалык колдонууну улантуу, негизги компетенцияларды калыптандыруу жана билим берүү тармагын кеңейтүү сунушталат.

Көркөм өнөр предметин окутуунун маанилүү өзгөчөлүгү болуп окутуунун үзгүлтүксүздүгү саналат, ошону менен окуучулар билим берүүнүн бардык баскычтарында системалуу жана максаттуу көркөм-эстетикалык өнүгүүгө мүмкүнчүлүк алышат.

Предметти окутуунун сапатын жогорулатуу үчүн мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу же кайра даярдоо

курстарынан өтүүсү максатка ылайыктуу.

Мектептин администрациясы мүмкүн болсо Көркөм өнөр предметин адистер тарабынан окутулушун камсыз кылуусу, окуучулар үчүн окуу кабинеттерин бөлүп берип чыгармачылык иштерди аткаруу үчүн керектүү жабдуулар жана каражаттар менен камсыз кылуусу, ийримдердин уюштурулушу, чакан чыгармачылык көргөзмөлөрдүн өз убагында уюштурулушун көзөмөлгө алышы шарт.

Көркөм өнөр предмети 2022-2023-окуу жылынын Базистик окуу планына ылайык 2022-2023-окуу жылында 3-4-класстарда жумасына 1 сааттык жүктөм менен 2014-жылкы окуу программасынын негизинде окутулат.

5-6-класстар 1 сааттык, 7-класс биринчи жарым жылдыкта жумасына 1 сааттык (жалпы 17 саат) жүктөм менен окутулат.

Текшерүү, баалоо иш-чаралары окуучулардын сабакта милдеттүү түрдө аткарылуучу иштеринин түрлөрү боюнча жүргүзүлөт:

- теориялык материалды үйрөнүү;
- ар кандай жанрдагы көркөм чыгармаларды талдоо, чечмелөө;
- көркөм жана практикалык иштерге катышуу жана чыгармачылык тапшырмаларды аткаруунун сапаты.

Мектеп окуучулары тарабынан түзүлгөн чыгармачылык иштерди баалоонун ар түрдүү формаларын түзүү зарыл.

Мүмкүнчүлүгү чектелген окуучулар үчүн баланын инсандык өнүгүүсүндө искусство менен тааныштыруу чоң мааниге ээ. Алар менен класста жана класстан тышкары

кы иш-чараларда (арт-терапия) арт-терапиялык технологияларды, алардын элементтерин колдонуу көркөм жана чыгармачылык ишмердүүлүк аркылуу ийгиликтин кырдаалын түзүүгө, коммуникациялык көндүмдөрдү жана чыгармачылык жөндөмдөрдү өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

Төмөнкү маселелер талкуулоо үчүн сунушталат:

- Көркөм өнөр предметин окутууга керектүү жетектөөчү документтер боюнча иш алып баруунун жолдору;

- Окуучуларга көркөм сүрөт өнөрүнүн тарыхы, негиздери жана улуттук баалуулуктары тууралуу маалыматтарды берүүнүн ыкмалары;

- Окуучуларга руханий баалуулуктарын эркин аныктоого көмөктөшүү жолдору;

- Билим берүү боюнча ченемдик-методикалык документтерди өздөштүрүү;

- Мугалимдин предмет жана окутуу усулдары боюнча компетенттүүлүгүн калыптандыруу жолдору;

- Сынактарды, окуучулардын чыгармачылык эмгектеринин көргөзмөлөрүн уюштуруу жана өткөрүү жолдору;

- Тажрыйба алмашуунун алкагында жаш мугалимдер менен иш алып баруу;

- Алдыңкы педагогикалык тажрыйбаны, предмет боюнча байкоо иштерди, чыгармачылык ачылыштарды изилдөө;

- Окуучулардын эмгектеринин мектептик, райондук, облустук, республикалык, эл аралык көргөзмө-сынактарына даярдап, катышуу.

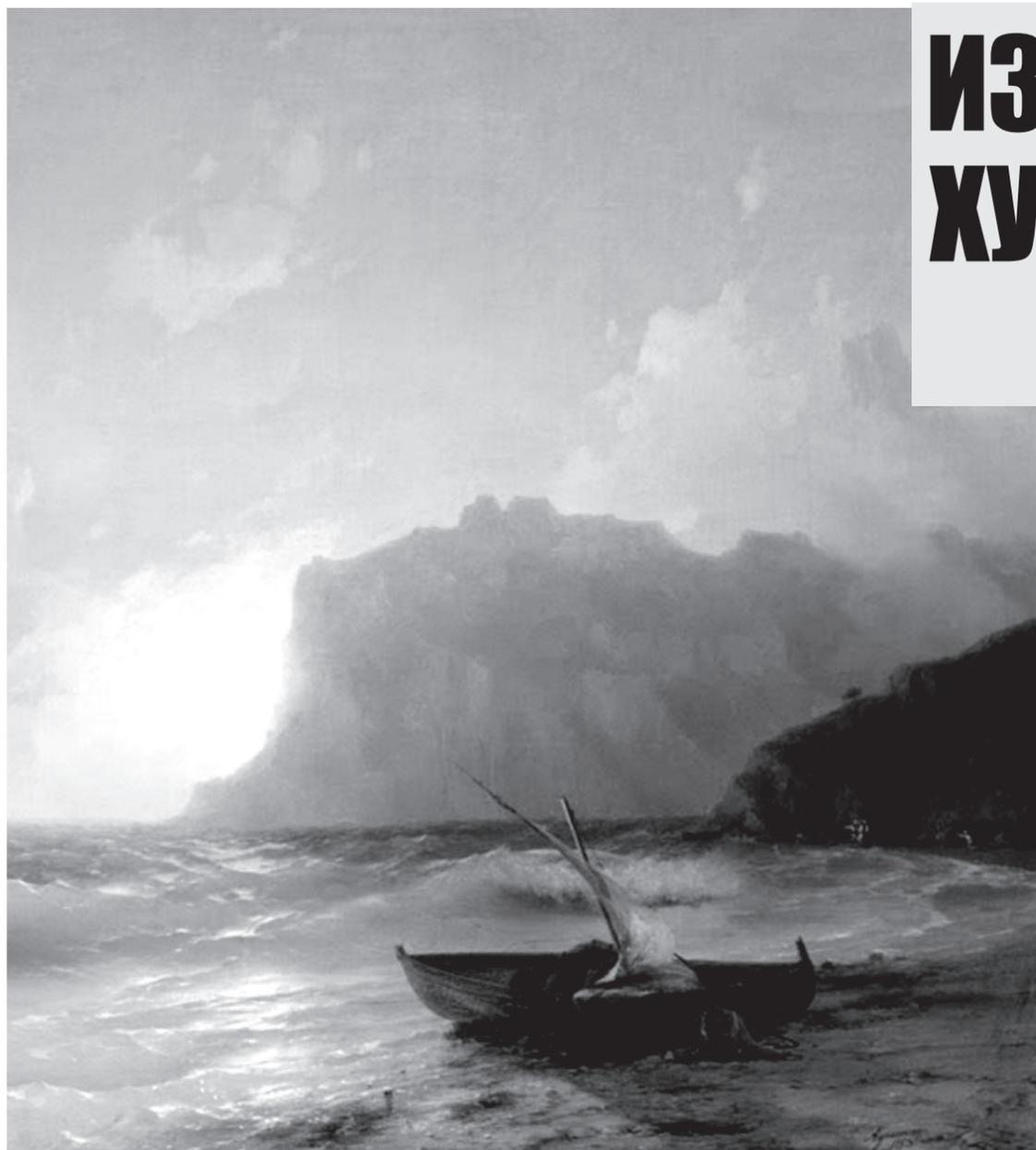
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ТВОРЧЕСТВО

В общеобразовательных организациях предметы в образовательной области «Искусство» направлены на создание среды, в которой учащиеся имеют возможность испытать радость своего творчества. На данном этапе развития школьного образования особое значение для учащихся имеют занятия изобразительно-художественным творчеством. Стремительное развитие информационных и компьютерных технологий, их глобальный характер приводит к тому, что школьники отдаляются от культурных, национальных и художественных ценностей. В связи с этим изобразительно-художественное творчество становится средством обогащения духовно-нравственного мира учащихся.

Президентом Кыргызской Республики Садыром Жапаровым 21 мая 2022 года подписан Указ «О национальной традиции». Данный указ дополняет Указ Президента Кыргызской Республики от 29 января 2021 года №1 «О духовно-нравственном развитии личности и физическом воспитании». Указ издан «в целях сохранения и развития национальной самобытности народа в условиях глобализации и новых технологий, создания традиционного общества, основанного на принципах права и справедливости».

Учителя-предметники при преподавании предмета Изобразительно-художественное творчество руководствуются следующими документами: предметный стандарт, учебная программа по предмету Изобразительно-художественное творчество (<https://edu.gov.kg> и <http://kao.kg>).

Художественные знания, умения и навыки являются основным средством приобщения учащихся к художественной культуре. Изобразительный, декоративный и конструктивный способы художественной действительности осваиваются учащимися на протяжении всего обучения. Разнообразие видов восприятия, методов и приемов, а также практической деятельности приводит учащихся к индивидуальным творческим открытиям.

Задания могут быть разных форм: изобразительные, письменные или устные, индивидуальные или коллективные.

При выполнении художественно-творческих заданий предоставляется выбор различных материалов и художественных средств (по желанию учителя или ученика). Художественные работы, представленные для визуального чтения и понимания, являются примерами и могут быть изменены в соответствии с программой.

Особое внимание необходимо уделять комплексным заданиям, позволяющим одновременно определять уровень достижения различных планируемых результатов. Комплексные задания предполагают достаточную свободу действий ученика в рамках предложенной тематики: школьник самостоятельно подбирает материал, придумывает сюжет, выстраивает композицию, выбирает средства художественной выразительности.

В 2022-2023 учебном году учителям рекомендуется продолжить практическое применение новых подходов в преподавании изобразительно-художественного творчества, компетентного подхода, реализующего деятельностный характер образования, формирование ключевых компетентностей, расширение возможностей информационных средств обучения.

Важной особенностью преподавания предмета изобразительно-художественное творчество является предметность обучения, благодаря чему учащиеся имеют возможность планомерного и целенаправленного художественно-эстетического развития на всех ступенях обучения. Для повышения качества преподавания предмета учителям целесообразно проходить повышение квалификации или переподготовку. Администрация школы по возможности должна обеспечить преподавание предмета Изобразительно-художественное творчество специалистами, выделить предметникам кабинеты и обеспечить необходимым оборудованием и средствами для выполнения творческих работ, организовать кружки, следить за своевременной организацией небольших творческих выставок.

Часовая недельная нагрузка по предмету распределяется согласно Базисному учебному плану на 2022-2023 учебный год.

В 3-4 классах предмету отводится 1 час в неделю, согласно программе 2014 года.

В 5х-6х классах 1 час в неделю, в 7 классе предмет преподается в первом полугодии с нагрузкой 1 час в неделю (17 часов).

Контрольно-оценочная деятельность осуществляется по обязательным видам работ учащихся на уроке:

- изучение теоретического материала;
- анализ, интерпретация художественных произведений различных видов и жанров;
- участие в художественно-практических видах деятельности и качество выполнения творческих заданий.

Необходимо создать различные формы оценивания творческих работ, созданных школьниками.

Для обучающихся с ОВЗ приобщение к искусству имеет большое значение в личностном развитии ребенка. Применение арт-терапевтических технологий, их элементов на уроке и во внеурочной деятельности (изо-терапия) с обучающимся с ОВЗ способствует созданию ситуации успеха, развитию познавательных процессов, коммуникативных навыков и творческих способностей через художественно-творческую деятельность.

Вопросы для обсуждения:

- Изучение и обсуждение методических указаний, необходимых для преподавания предмета Изобразительно-художественное творчество;
- Отбор для учащихся информации об истории, основах и национальных ценностях искусства;
- Организация содействия учащимся в изучении духовных ценностей;
- Формирование компетентностей учителя по ИХТ;
- Организация и проведение конкурсов, выставок работ обучающихся;
- Работа с молодыми учителями в рамках обмена опытом;
- Изучение передового педагогического опыта, наблюдений на уроках, творческих открытий;
- Подготовка и проведение школьных, районных, городских, областных выставок-смотров работ обучающихся.

Д.АКМАТОВ,
старший научный сотрудник лаборатории технологии,
искусства и культуры здоровья КАО;
тел.: 0708 161 154,
А.ОТОРБЕКОВА,
старший преподаватель педагогического факультета
КНУ им. Ж. Баласагына;
К.ЖАМАНГУЛОВА,
преподаватель профессионального колледжа КНУ
им. Ж.Баласагына

АСКЕРГЕ ЧАКЫРУУГА ЧЕЙИНКИ ДАЯРДОО

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо предметинин мазмуну жаш өспүрүмдөрдү Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн катарында кызмат өтөөгө даярдоого, бейпил турмушта үзүрлүү эмгекке, ошондой эле ар кандай коркунучтардын пайда болуу шарттарына зарыл болгон даярдыкты камсыз кылууга; күнүмдүк жашоонун коопсуздугу, кырсыктардын, кыйроолордун жана табигый кырсыктардын шарттарында, табигый, социалдык жана техногендик мүнөздөгү ар кандай экстремалдык кырдаалдарда өзүн алып жүрүүгө даяр болууга; медициналык билимдердин негиздери күнүмдүк турмушта жана ар кандай коркунучтарга каршы зарыл болгон алгачкы медициналык жардам көрсөтүүгө багытталган.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоонун максаты – патриоттуулукту, жарандык жана аскердик милдетти калыптандыруу, өз Мекенин коргоого даярдоо, Ата мекендин тарыхын, Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн салттарын тереңирээк изилдөөгө умтулууну өнүктүрүү.

Окуу милдеттери:

- жарандын аскердик кызмат үчүн зарыл болгон моралдык, психологиялык жана физикалык сапаттарын калыптандыруу;
- аларды патриоттуулукка, Кыргызстандын жана анын Куралдуу Күчтөрүнүн тарыхын, маданиятын урматтоого тарбиялоо;
- жарандардын мамлекеттик коргоо жаатындагы Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын негизги жоболорун үйрөнүүсүн, аскердик милдет жана аскердик каттоо жөнүндө, аскердик кызматка даярдоо жөнүндө, чакыруу боюнча (контракт боюнча) аскер кызматчыларынын укуктары, милдеттери жана жоопкерчиликтери жөнүндө;
- жарандык коргонуу жаатындагы көндүмдөрдү алуу;
- аскердик кызматтын коопсуздугунун негиздерин, ок атуучу куралдардын түзүлүшүн жана алар менен иштөө эрежелерин, тактикалык, машыгуунун негиздерин үйрөнүү, ден соолукту жана аскердик-медициналык даярдыгын сактоо, аскерлерди жана калкты радиациялык, химиялык жана биологиялык жактан коргоо маселелери;
- алган билимдерин практикалык жактан бекемдөө.

НЕГИЗГИ НОРМАТИВДИК ДОКУМЕНТТЕР

1. 2009-жылдын 9-февралындагы №43 «Кыргыз

Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик кызматтар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы.

2. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 11-февралындагы №87 токтому менен бекитилген Жалпы орто билим берүү программаларын ишке ашыруучу билим берүү уюмдарында жаштарды аскерге чакырууга чейинки даярдоо жөнүндө жобо, башталгыч жана орто кесиптик билим берүүнүн кесиптик билим берүү программалары.

3. Кыргыз Республикасындагы жалпы билим берүү уюмдарынын 10-11-класстары, ошондой эле башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдары үчүн окуучуларын аскерге чакырууга чейинки даярдоо программасы (2018).

4. Кыргыз Республикасындагы аскердик-патриоттук мелдештер жана спартакиадалар жөнүндө жоболор.

Предмет боюнча окутуунун өзгөчөлүктөрү:

Программанын мазмуну үч жол менен курулат:

- жеке коопсуздукту камсыз кылуу жана ден соолукту сактоо;
- калктын коопсуздугун камсыз кылуунун мамлекеттик системасы;
- мамлекеттик коргонуунун жана аскердик милдеттин негиздери.

Предметти изилдөөнүн жүрүшүндө окуучуларда аскердик кызмат жөнүндө адекваттуу түшүнүк жана анын өтүшү үчүн зарыл болгон инсандык сапаттар пайда болот. Кыздар медициналык билимдин негиздерин жана сергек жашоо образын терең үйрөнүшөт, бул үчүн программага атайын бөлүм киргизилген.

Мектеп окуучуларын патриоттук тарбиялоо – бул окуучулардын арасында жогорку патриоттук аң-сезимди калыптандыруу боюнча системалуу жана максаттуу иш-чара, өз өлкөсүнө берилгендик сезимдерин, Ата мекендин таламдарын коргоо боюнча жарандык милдетти жана конституциялык милдеттерди аткарууга даярдыгы.

Тактикалык даярдык – машыгуунун эң маанилүү бөлүмдөрүнүн бири. Бул жаштардын маселелерди ар тараптуу изилдөөсүн толугу менен камсыз кылат, коргонууда жана чабуулда аракеттенүүнүн ыкмаларын иштеп чыгууга жардам берет.

Тактикалык даярдык боюнча практикалык сабактарда мугалим окуучуларды тактикалык чөйрөгө киргизет. Андан кийин кабыл алууну (аракетти) аткаруунун техникасын көрсөтүп, түшүндүрөт.

Уставдын жоболорун, тиешелүү талаптарды түшүндүрүү плакаттарды колдонуу аркылуу сүйлөшүү ыкмасы, андан сырткары видеофильмдер, диафильмдер жана окуу фильмдери аркылуу ишке ашырылат.

Эшик сакчынын милдеттерин өздөштүрүү атайын жабдылган окуу-аянтчасында өткөрүлөт.

Уставга ылайык алынган билим жана жөндөм, окуу жайындагы аскердик кызматтын негиздери боюнча бардык сабактарда өркүндөтүлөт жана аскердик бөлүктүн базасында, окуу жайларында өткөрүлөт.

Окуучулардын тапкычтыгын өнүктүрүү жана уставдарды аң-сезимдүү өздөштүрүү көндүмдөрүн өркүндөтүү үчүн класста алар өз алдынча чечим кабыл ала турган жана үйрөнүлгөн темалардын көлөмүндө практикалык иш-аракеттерди аткара турган чөйрөнү түзүү зарыл.

Саптык даярдык боюнча машыгуу атайын жабдылган аянтчада өткөрүлөт. Саптык даярдык сабактарында окуучулар адегенде саптык даярдыктын элементтерин аткаруунун техникасы менен таанышат, андан кийин жалпысынан сабактарды жана бургулоо техникасын туура аткарганга чейин өз алдынча окушат.

Өздүк саптык ыкмаларды өздөштүрүү атайын сабакта, ошондой эле дене тарбия сабагында, тактикалык даярдык, ок атуу даярдыгы, уставдар боюнча жана бардык түзүлүштөрдө, аскердик-спорттук коргонуу иш-чараларда өткөрүлөт.

Медициналык билимдердин негиздеринде сабактар санитардык-ден соолукту чыңдоочу иш-чараларга ылайык өтүлөт. Жаракат алгандарга жана оорулууларга биринчи жардам көрсөтүүдө, табигый кырсыктарда, өндүрүштүк кырсыктарда жана башка өзгөчө кырдаалдарда жабыркагандарга кам көрүү практикалык сабактарда бекемделет.

Теориялык сабактар схемаларды жана пландарды колдонуу менен өтөт. Теориялык материалды берүү менен практикалык ыкмаларды маңыздуу ишке ашыруу өтө зарыл.

Практикалык сабактарда мугалим алгач көрсөтөт жана техниканы же аракетти аткаруунун техникасын түшүндүрөт. Андан кийин окуучулар менен машыгуу иштерин уюштурат. Практикалык окуу сөзсүз түрдө талап кылынат.

Жыйынтыктоочу сабак 11-класста окуу жылынын аягында, медициналык мекемелерде өткөрүлөт. Сабактарда окуучулар теориялык суроолорго жооп берип, практикалык тапшырмаларды аткарышат.

Толук жана сапаттуу окутуу үчүн төмөнкү окуу материалдарын колдонуу сунушталат:

- Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн жалпы аскердик уставдары;

- атуу боюнча инструкциялар;

- 2013-жылдагы Кыргыз Республикасынын Коргоо министрлигинин дене тарбия жана спорт боюнча колдонмосу;

- биринчи жардам көрсөтүү боюнча методикалык колдонмолор.

Бул предмет боюнча сааттык журналдык жүктөм 2022-2023-окуу жылынын Базистик окуу планына ылайык окутулат.

Талкуулоого сунуш кылынган маселелер:

1. Окуу жыйындарында алган билимдерин практикалык жактан бекемдөө жолдору.

2. Аскерге чакырууга чейинки даярдоо предметин окутууда материалдык-техникалык жабдуу менен камсыз кылуунун проблемалары, чечүү жолдору.

ДОПРИЗЫВНАЯ ПОДГОТОВКА

Содержание предмета "Допризывная подготовка" направлено на подготовку учащихся к службе в рядах Вооруженных Сил Кыргызской Республики, к производительному труду в условиях мирной жизни, обеспечения необходимой подготовленности к условиям возникновения различных угроз; безопасности повседневной жизнедеятельности, в готовности к тому, как вести себя в условиях аварий, катастроф и стихийных бедствий, в различных экстремальных ситуациях природного, социального и техногенного характера; освоение основ медицины, направленных на обеспечение первичной медицинской помощи, необходимой в повседневной жизни и в условиях возникновения различных угроз.

Цели обучения учащихся по Допризывной подготовке: формирование патриотизма, осознанности гражданского и воинского долга, обеспечение подготовленности к защите своей Родины, развитие стремления к более глубокому изучению истории Родины, традиций Вооруженных Сил Кыргызской Республики.

Задачи обучения:

- формирование морально-психологических и физических качеств гражданина, необходимых для прохождения военной службы;

- воспитание патриотизма, уважения к историческому и культурному прошлому Кыргызстана и ее Вооруженным Силам;

- изучение учащимися основных положений законодательства Кыргызской Республики в области обороны государства, о воинской обязанности и воинском учете, о подготовке к военной службе, о прохождении военной службы по призыву (по контракту), правах, обязанностях и ответственности военнослужащих;

- приобретение учащимися навыков в области гражданской защиты;

- изучение основ безопасности военной службы, устройства стрелкового оружия и правил обращения с ним, основ тактической, строевой подготовок, сохранения здоровья и военно-медицинской подготовки, вопросов радиационной, химической и биологической защиты войск и населения;

- практическое закрепление полученных знаний в ходе учебных сборов.

Основные документы, необходимые преподавателю предмета "Допризывная подготовка":

- Закон Кыргызской Республики от 9 февраля 2009 года №43 «О всеобщей воинской обязанности граждан Кыргызской Республики, о военной и альтернативной службах»;

- Положение о допризывной подготовке молодежи в образовательных организациях, реализующих программы среднего общего образования, профессиональные образовательные программы начального и среднего профессионального образования. (Постановление Правительства Кыргызской Республики от 11 февраля 2014 года №87);

- Положения о военно-патриотических конкурсах и спартакиадах в Кыргызской Республике.

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТА ДОПРИЗЫВНАЯ ПОДГОТОВКА
Содержание программы выстроено по трем линиям:

- обеспечение личной безопасности и сохранение здоровья;

- государственная система обеспечения безопасности населения;

- основы обороны государства и воинская обязанность.

В ходе изучения предмета юноши формируют адекватное представление о военной службе и качества личности, необходимые для ее прохождения. Девушки углубленно изучают основы медицинских знаний и оказания первой медицинской помощи в различных ситуациях.

Патриотическое воспитание школьников – это систематическая и целенаправленная деятельность по формированию у учащихся высокого патриотического сознания, чувства верности своей Родине, готовности к исполнению гражданского долга и конституционных обязанностей по защите интересов Родины.

Тактическая подготовка является одним из важнейших разделов обучения. Она наиболее полно обеспечивает комплексное изучение молодежью вопросов, выработки навыков и приёмов действий в обороне и в наступлении. Действиям солдата в бою юноши обучаются на тактических занятиях, проводимых в оборудованных учебных кабинетах и на местности.

На практических занятиях по тактической подготовке преподаватель, вводит обучаемых в тактическую обстановку. Затем показывает и разъясняет технику выполнения приема (действия), после чего тренирует обучаемых в начале по элементам, а затем в целом.

Положения уставов, не связанные с практическими действиями, изучаются методом беседы с разъяснением соответствующих требований и использованием плакатов, видеофильмов, диафильмов и учебных кинофильмов.

Изучение обязанностей дневального по роте проводятся на специально оборудованном для этого учебном месте.

Знания и навыки, полученные на занятиях по основам военной службы и при проведении учебных сборов на базе воинской части.

Для развития у обучаемых смекалки и привития им навыков в сознательном усвоении уставов необходимо на занятиях создавать обстановку, в которой они должны самостоятельно принимать решения и выполнять практические действия в объеме изученных тем.

Занятия по строевой подготовке проводятся на специально оборудованной площадке, где учащиеся вначале знакомятся с техникой выполнения строевых приемов по элементам, а затем в целом, в последующем тренируют-

ся по командам руководителя занятий и самостоятельно, до правильного выполнения строевых приемов.

Совершенствование одиночных строевых приемов проводится как на специальных занятиях, так и на занятиях по физической, тактической, огневой подготовке, и по общевоинским уставам.

Основы медицинских знаний изучаются в соответствии с санитарно-оздоровительными мероприятиями, закрепляются на практике при оказании первой медицинской помощи пораженным и больным, в уходе за ними при возникновении очагов поражения, стихийных бедствий, производственных аварий и других чрезвычайных ситуаций.

Подготовка девочек в образовательных организациях школьного общего образования является составной частью их подготовки к выполнению обязанностей помощников младшего медицинского персонала (санитарных дружинниц) и выполнения ими обязанностей по оказанию первой медицинской помощи пострадавшим в экстремальных ситуациях мирного и военного времени.

Теоретические занятия проводятся с использованием схем и планов. Материал излагается в объеме, необходимом для осмысленного выполнения практических приёмов.

На практических занятиях, которые обязательны, преподаватель показывает и разъясняет технику выполнения приёма или действия, а затем проводится тренинг с учащимися.

Контрольное занятие проводится в конце учебного года, в 11 классе после прохождения практики в лечебных учреждениях. На них учащиеся отвечают на теоретические вопросы и выполняют нормативы, практические задания. При этом оценка, полученная за практические действия, имеет определяющее значение.

Дислоцированные воинские части и другие воинские формирования в районах и городах, как правило, оказывают содействие в посещении учащимися воинских частей для практического ознакомления с воинской службой, вооружением и военной техникой.

Часовая недельная нагрузка по данному предмету преподаётся согласно Базисному учебному плану на 2022-2023 учебный год.

Предлагаемые к обсуждению вопросы:

1. Учебно-полевые сборы и практика в лечебном учреждении.

2. Предоставление учебного, материально-технического оборудования. (Учебно-методические пособия и наглядные плакаты, Стрелковый тир, учебное оружие и боеприпасы к ним, оружейная комната с сигнализацией, приборы и приспособления по всестороннему обеспечению и т.д.).

Алмаз САТАЕВ,
научный сотрудник лаборатории технологии,
искусства и культуры здоровья КАО,
тел.: 0999 99 34 26, 0777 41 78 29

Бүткүл дүйнөлүк окумуштуу-педагогдордун ырастоолоруна караганда тарбиянын абалы бардык жерде оор. Адамзаттын баалуулуктарынын өзгөрүшү, элдин адептик-рухий кризиске келиши, калктын социалдык маселелери, экологиялык кризис, коррупциянын тамырлашы ж.б. тарбияга терс таасирин тийгизди. Физикалык, психикалык, сексуалдык зордук-зомбулукка кабылган балдар арбыды. Жаштардын арасында кылмыштуулук өсүүдө.

Бүгүнкү күндө жаш муундун инсандыгын калыптандыруу үчүн руханий-адептик өнүгүү жана тарбиялоо маселеси актуалдуу болуп турат. Республикабызда үч миңден ашык секта, диний коом катталган. Каттоодон өтпөй тымызын экстремисттик аракетин жүргүзгөн уюмдар – проблеманын булагы болду. Секталарга бөлүнүү сыяктуу факторлор коомдогу абалды дестабилдештирип жиберүүгө жөндөмдүү. Аны эл аралык тажрыйбадан көрүүгө болот. Секталардын идеологиялары ар башка болот. Коомдогу стабилдүүлүктү сактоо, психикалык, рухий (балдар кылмыштуулугу, сойкулук, токсикомания ж.б.) көйгөйлөрдөн арылуу максатында дүйнө жүзү динди таанууга багыт алганына жарым кылым болду. Бул окуучулардын моралдык, социалдык көйгөйлөрүн да азайтууга өбөлгө болот. Ошондуктан 2022-2023-окуу жылында 9-класста “Диндердин өнүгүү тарыхы” предмети Базисттик окуу планына киргизилди.

Балдарды өнүктүрүү багытында иш-чараларды уюштуруу максатка ылайык. Жаман нерселерди айтып азайтуу, ал эми жакшылыкты айтып көбөйтүү абзел.

Коомдо материалдык баалуулуктарга артыкчылык берилишинин, рухий дөөлөттөргө жана тарбияга жеткиликтүү камкордук көрүлбөй калышынын кесепетинен окуучулардын рухий жактан чабал, психикалык жана физикалык жактан сырчоо болушуна өбөлгө түзүлдү. Мектептерде балдарды тарбиялоо жыл сайын оор болуп баратат. Демек, тарбияны дүйнөлүк деңгээлде кайрадан карап чыгуу зарылчылыгы бар. Андыктан тарбиялык иштердин азыркы коомго шайкеш келген, натыйжалуу жолдорун сунуштоо зарылдыгы актуалдуулугун көрсөтөт. Тарбия баланын тагдырын өзгөртчү, мамлекеттин келечегин аныктоочу фактор болуп эсептелет, ошондуктан инсанды руханий-адептик жактан өнүктүрүү, баланы, жаштарды тарбиялоодо өзгөчө мамиледе иш алып баруу керек.

ЖЕТЕКЧИЛИККЕ АЛЫНУУЧУ НОРМАТИВДИК ДОКУМЕНТТЕР

- Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021-жылдын 29-январындагы «Инсанды руханий-адептик жактан өнүктүрүү жана дене тарбиялоо жөнүндө» Жарлыгы;

- 2021–2026-жылдары Кыргыз Республикасында Кыргыз жараны деп өзүн таануусун өнүктүрүүнүн концепциясы (КР Президентинин 2020-жылдын 13-ноябрындагы №39 Жарлыгы);

- Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин 2021–2024-жылдарга карата программасы (31.05.2021 89/1 буйругу);

- Кыргыз Республикасынын 2021–2030-жылдарга чейин окуучу жаштарды руханий, адеп-ахлактык өнүктүрүү жана дене тарбиялоо концепциясы (21.04.2021. №441/1 буйругу);

- Тарбия иштеринин программасы (түзгөндөр: Г. Жумабаева, Б. Алымбаева, К.Акматов).

ТАРБИЯ СААТТАРДЫ ӨТҮҮНҮН ӨЗГӨЧӨЛҮГҮ

Азыр мектептерде тарбия сааттарынын, класстан тышкаркы иштердин деңгээлин

ТАРБИЯ ИШТЕРИ

жогорулатуу зарыл. Абалды оңдоо үчүн орчундуу, системалуу иштерди алып баруу керек. Ал үчүн “кадам артынан кадам” коомго зарыл болгон деңгээлге тарбия иштерин көтөрүү маселеси турат. Тарбия иштерин алып барууда көрсөтүлгөн нормативдик документтер класс жетекчилерге, мектеп администрациясына, ата-энелерге жакшы көмөк бере алат. Мектепте ай сайын өтүлө турган педагогикалык кеңештерде, класс жетекчилердин методикалык бирикмелеринде сөзсүз түрдө нормативдик документтер менен мугалимдер таанышып, керектүү багыттарды эске алуу менен тарбия иштерин пландоосу керек.

Тарбия иштеринин программасынын негизинде (түзгөндөр: Г.Жумабаева, Б.Алымбаева, К.Акматов) класстан тышкаркы иштердин, окуучуларды интеллектуалдык жактан өнүктүрүүнүн, ата-энелердин сабаттуулугун жогорулатуунун, методикалык бирикменин ишинин абалын жакшыртуу каралган. Программа боюнча жыл бою класстык сааттарда, класстан тышкаркы иш-чараларда тарбия иштерин уюштурууга болот.

Тарбия иштеринин негизги багыттары: адеп-ахлактык тарбия, жарандык тарбия, мекенилдикке, жаратылышты сүйүүгө, көп маданияттуулукка, эстетикалык, эмгекке тарбиялоо, баланы тарбиялоодо мектептин ролу, баланы тарбиялоодо үй-бүлөнүн орду, ролу ж.б.

Ар бир класс жетекчи окуу жылына тарбия иштери боюнча план түзөт, бирок, ал план кагаз жүзүндө калбаш үчүн кайдыгер мамиле болбошу керек. Албетте, сабак окутуп, класс жетекчиликти алып баруу оңой иш эмес. Ошентсе да балага кам көрүү азырынча педагогдун милдети.

СУНУШТАЛУУЧУ КОШУМЧА ОКУУ-МЕТОДИКАЛЫК МАТЕРИАЛДАР

1. Балдарын туугандарына таштап, миграциялап жүргөн ата-энелер арбын. Өспүрүмдөрдүн эмоционалдык-интеллектуалдык абалына тийгизген таасиринин натыйжасында окуучулардын агрессивдүүлүгү жогорулады. Кароосуз калган балдар көбөйгөндүктөн девианттуу (моралдык нормадан

четтеген), деликвенттүү (укуктук нормадан четтеген) балдардын саны өстү. Окуучулар стресске дуушар болуп, депрессия, апатия, психопатия ж.б. психикалык көйгөйлөр пайда болду. Суицид фактылары катталып жатат.

Бул маселени чечүүгө карата “Жаш муундарды тарбиялоодогу психологиялык көйгөйлөр жана аны чечүүнүн жолдору” (Г. Жумабаева) деген аталыштагы методикалык колдонмо иштелип чыккан. Анда балдардын психикалык проблемаларын азайтууга карата конкреттүү сунуштар, тарбия сааттарынын иштелмелери бар:

- Окуучуларга рухий кризистен чыгуунун жол-жоболорун үйрөтүү;
- Окуучуларга стресстен коргонууга карата жардам берүү;
- Сектага, экстремисттик коомдорго кирүүнүн зыяндуулугун түшүндүрүү;
- Оптимисттик көз карашты калыптандыруунун маанисин, пессимизмдин зыяндуулугун түшүндүрүү;
- Батыштын субъективдүү маданиятынын тийгизген терс таасиринен коргоо;
- Агрессивдүү өспүрүмдөр менен иш жүргүзүү боюнча сунуштар;
- Окуучулардын психологиялык көйгөйлөрүнө жардам берүүнүн жолдору ж.б.

2. “Тарбиялык процессте окуучулардын көйгөйлөрүн чечүүгө карата класс жетекчилерге жардам” (Г.А.Жумабаева. 8-класс) деген аталыштагы методикалык колдонмодо өспүрүмдөрдүн көйгөйлөрүнүн себептерин аныктоо жана мектептеги чечилбеген маселерди азайтууга карата окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө ылайык сунуштар бар.

3. «Өспүрүмдөрдү тарбиялоодогу көйгөйлөр жана аны чечүүнүн жолдору». (Г. Жумабаева. 9-класс) деген аталыштагы колдонмо ар кандай багыттагы сунуштар: өспүрүмдөрдүн көйгөйлөрүн чечүүгө карата; таалим-тарбиянын натыйжалуулугун жогорулатууга (инновациялык технология) карата; класс жетекчинин компетенттүүлүгүн жогорулатууга карата; методикалык бирикменин ишин оңдоого карата; сыналгынын терс

таасирин оңдоого карата; ата-энелер менен иштөөгө карата тарбия сааттарынын иштелмелери жазылган.

4. Адептик-рухий көйгөйлөрдү чечүүдө” (Г. Жумабаева. 10-класс): Адептик-рухий тарбиядагы проблеманын башатын анализдөө; Дүйнө жүзүндөгү адептик-рухий тарбияга терс таасирин тийгизген тенденциялар; Адептик-рухий тарбияда этнопедагогиканы колдонуу боюнча сунуштар; Окуучуларды рухий тарбиялоодо көрсөтмө-багыт берүү ж.б. сунуштар, тарбия сааттары жазылган.

5. «Тарбиялык иштерди уюштуруу» (Г. Жумабаева 10-11-класс). Китепте тарбия завучунун (директордун тарбия иштери боюнча орун басары) ишин жакшыртуу боюнча сунуштар жазылган.

6. Адептик-рухий тарбия боюнча илимий-теориялык чечилбеген маселелер, аны чечүүгө карата сунуштар “Адептик аң-сезимдүүлүккө тарбиялоонун педагогикалык жана психологиялык аспекти” деген колдонмо жазылды. (Г. Жумабаева).

Тарбия иштеринин программасынын негизинде 1-класстан 11-класска чейин тарбия сааттарынын иштелмелерин Б.Алымбаева, Г. Жумабаева иштеп чыккан. Алар КР ББЖИМнин, КББАнын сайтына коюлат,

тарбия завучтары, класс жетекчилер үчүн түшүндүрүү иштери жүргүзүлүп жатат.

Мындан тышкары төмөнкү китептерди пайдаланса болот:

- Глаголев О.Б. Настольная книга классного руководителя 9-класса. – Ростов-на-Дону.: Феникс, 2009.

- Дереклеева Н.И. Классный руководитель. Основные направления работы. – М. Вербум-М. 2001.

- Кукушин В.С. Теория и методика воспитательной работы. – Ростов-на-Дону.: МарТ, 2002.

- Рожков М.И., Байбородова Л.В. Организация воспитательного процесса в школе. – М., Владос.2001.

- Сергеева В.П. Технология деятельности классного руководителя в воспитательной системе школы. – М., 2008.

- Школа классных руководителей. Карточка воспитательных форм работы. Авт.: Т.Н. Феодосова, Ю.С. Скворцова, Н.А. Селезнева, Е.А. Бережнова, Т.В. Плахова, В.В. Воробьева, Н.Ю. Калашникова. – Волгоград. Изд. Учитель. 2010.

- Байгалиев С.О. Азыркы мектептеги тарбия: максаты, мазмуну жана технологиясы. – Б., 2009. Гүлчынар.

- Рыспаев С.К. Кыргыз балдар фольклорунун педагогикасы. – Б., 2010. Гүлчынар.

- Алымбаева Б.Б. Тарбия - ийгиликтин башаты. 5-кл. – Б. Улуу тоолор. 2015.

- Алымбаева Б.Б. Адептүүлүктүн булагы – татыктуу тарбия. 6-кл. – Б., Улуу тоолор. 2016.

- Алымбаева Б.Б. Туура тарбия ийгиликке өбөлгө. 7-кл. – Б., Улуу тоолор. 2017.

- Алымбаева Б.Б. Тарбиянын жакшысы – тагдырдын ачыкчы. – Б., 8-кл. 2017.

- Жумабаева Г.А., Карагозиева Г.Ж., Воронина И.И., Егиналиева А., Шабданова Т.Т. Тарбия сааттарынын, класстан тышкаркы иш-чаралардын иштелмелери 9-11-класс. – Б., 2016.

Талкуулоого сунуш кылынган маселелер:

1. Окуучулардын жеке өзгөчөлүгүн окуп-үйрөнүү. Класс жетекчинин алдыңкы тажрыйбасын жайылтуу.

2. Окуучунун үй-бүлөлүк шартын окуп-үйрөнүү, анализдөө жана көйгөлөрдү чечүү жолдору.

3. Тарбиялоо ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктарынын негизинде мектептин, коомдун тарбиялоо моделин түзүү.

4. Ата-энелер мектебин түзүүнүн актуалдуулугу.

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РАБОТА

По мнению ученых и педагогов всего мира, состояние воспитательной работы везде проблематично. Изменения общечеловеческих ценностей, возникновение нравственного и духовного кризиса, социальные проблемы, состояние экологии, рост коррупции и др. отрицательно влияют на воспитание. Увеличилось число детей, подвергшихся физическому, психическому и сексуальному насилию.

Вопросы духовно-нравственного развития и воспитания актуальны для формирования личности подрастающего поколения. В стране зарегистрировано более 3000 сект и религиозных сообществ. Источником проблем стали организации, осуществляющие тайную экстремистскую деятельность. Такие факторы, как сектантство, могут дестабилизировать общество, что видно из международного опыта. Идеологии сект различны. В целях сохранения стабильности в обществе, избавления от психических и духовных проблем (преступность несовершеннолетних, проституция, токсикомания и т.д.). В 2022-2023 учебном году вводится предмет История развития религии в 9 классе.

В дальнейшем целесообразно организовывать занятия по развитию детей. «Нужно уменьшать негативное, не напоминая о нём. Увеличить доброе, настраивая на оптимизм детей».

Растет преступность среди молодежи. Воспитывать детей в школах с каждым годом становится все труднее. Поэтому возникает необходимость пересмотреть воспитательную работу на глобальном уровне. Необходимость изучения эффективных способов развития воспитательной работы в соответствии с современными требованиями общества определила актуальность темы.

НОРМАТИВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ, НЕОБХОДИМЫЕ ДЛЯ РУКОВОДСТВА

На основе Постановления Президента Кыргызской Республики С.Н. Жапарова о «Духовно-нравственном развитии и физического воспитания личности» (29.01.2021 года, №1), «Программы Министерства образования и науки Кыргызской Республики на 2021–2024 гг.» (Приказ от 31.05.2021 №89/1) в КАО разработана «Концепция воспитания школьников и молодежи Кыргызской Республики на 2021-2030 гг.» (утверждена приказом МОН КР от 21.04.2021 №441/1);

- Концепция развития гражданской идентичности на период 2021–2026 гг. (утверждена указом президента КР от 13.11.2020 №39);

- Программа воспитательной работы (составители: Г.А. Жумабаева, Б.Б. Алымбаева, К.Акматов).

ОСОБЕННОСТИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ

Предлагаем повысить уровень воспитательных уроков и внеурочной деятельности в школах. На основе вышеуказанной концепции была разработана новая Программа воспитательной работы (сост. Жумабаева Г.А., Алымбаева Б.Б., Акматов К.). Такой программы в нашей стране раньше не было. Поэтому необходимо провести разъяснительную работу среди классных руководителей на августовских конференциях.

Программа предусматривает внеурочную деятельность, интеллектуальное развитие учащихся, повышение грамотности родителей, совершенствование работы методического объединения, тематики воспитательных уроков и т.д.

Классным руководителям, администрациям школы предлагаем руководствоваться вышеуказанными нормативными документами при организации воспитательной работы, педсоветов, МО классных руководителей и при планировании календарно-тематической работы.

Каждый классный руководитель ежегодно планирует свою деятельность по воспитательной работе, но это не должно оставаться только на бумаге. Воспитательная работа не считается легкой, но это задача лежит на плечах педагога.

РЕКОМЕНДУЕМЫЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ

Страны СНГ переживают социальный, экономический, демографический, нравственно-духовный кризис. Многие родители-мигранты оставляют своих детей у родственников. В результате из-за проблемно-эмоционального и интеллектуального состояния подростков повысилась агрессивность учащихся. В связи с увеличением количества беспризорных детей растет количество девиантных и деликвентных детей. Учащиеся испытывают стресс, депрессию, апатию, невроз и т.д., возникают проблемы с психикой. Увеличиваются количество суицида среди детей школьного возраста.

Для решения этих проблем администрации школ, классным руководителям совместно с социальными педагогами необходимо проводить системную работу по оказанию своевременной по-

мощи учащимся. Рекомендуются следующие формы оказания помощи учащимся по уменьшению психических проблем:

- разъяснительные групповые, индивидуальные беседы с детьми о путях по выходу из духовно-нравственного кризиса;
- помощь учащимся в преодолении стресса;
- объяснение учащимся об опасности сект и экстремистских обществ;
- важность формирования оптимистического мировоззрения и опасности пессимизма;
- защита от негативного воздействия западной субъективной культуры;
- рекомендации по работе с агрессивными подростками и др.

По выявлению причин проблем подростков и уменьшение нерешенных вопросов в школе рекомендуем следующие мероприятия: диагностика состояния подростков; оценка эффективности внеурочной деятельности учебно-воспитательного процесса; диагностика участия учащихся в педагогическом процессе; состояние работы самоуправления; диагностика интеллекта, способностей и талантов учащихся; роль инновационных технологий в решении проблем учащихся; значение педагогических упущений в возникновении проблем; значение духовного состояния учителя (настроение, оптимизм, интеллектуальный уровень и т.д.) в решении задач учащихся; разница между западной и отечественной педагогикой о половом воспитании; устранение негативного влияния проблем науки и политики в духовно-нравственном воспитании. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. В этом направлении можно использовать дополнительные материалы.

Также рекомендуем проведение методической учебы на актуальные темы по работе с подростками: выявление и решение проблем подростков 8-9 классов; повышение эффективности воспитания с использованием информационных технологий; повышение компетентности классного руководителя; рекомендации по улучшению работы методического объединения; коррекция негативного воздействия телевидения; рекомендации по улучшению работы с родителями; методические разработки классных часов.

В целях совершенствования воспитательной работы предлагаем использовать следующую литературу:

- Глаголев О.Б. Настольная книга классного руководителя 9-класса. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2009.
- Дереклеева Н.И. Классный руководитель. Основные направления работы. – М., Вербум-М., 2001.
- Кукушин В.С. Теория и методика воспитательной работы. – Ростов-на-Дону: МарТ, 2002.
- Рожков М.И., Байбородова Л.В. Организация воспитательного процесса в школе. – М., Владос. 2001.
- Сергеева В.П. Технология деятельности классного руководителя в воспитательной системе школы. – М., 2008.
- Школа классных руководителей. Картотека воспитательных форм работы. Авт. Феодосова Т.Н., Скворцова Ю.С., Селезнева Н.А., Бережнова Е.А., Плахова Т.В., Воробьева В.В., Калашникова Н.Ю. – Волгоград: Изд. Учитель., 2010.
- Жумабаева Г.А., Карагозиева Г.Ж., Воронина И.И., Егиналиева А.С., Шабданова Т.Т. Разработки классных часов по воспитательной работе и внеклассных мероприятий. 9-11-класс. – Б., 2016.

Вопросы, предлагаемые для обсуждения на августовских совещаниях:

1. Изучение индивидуальных особенностей учащихся. Распространение передового опыта классных руководителей.
2. Изучение семейного положения учащихся, анализ и пути решения проблем.
3. Разработка модели воспитательной работы школы.
4. Актуальность создания школы для родителей.

Г.ЖУМАБАЕВА,
к.п.н.,
Б.АЛЫМБАЕВА,

научные сотрудники лаборатории воспитания, социализации и внешкольного дополнительного образования КАО,
тел.: 0312 66-52-25, 0778 040 830, 0702 033 824

ДЕНЕ ТАРБИЯ

Жалпы орто билим берүүнүн максаты – ар түрдүү өзгөрүп жаткан дүйнөдө инсандын жеке жана социалдык бакубаттуулугун камсыз кылуучу жарандык жана кесиптик ишмердүүлүккө даярдыгы. Маанилүү милдеттердин бири окуучулардын өз алдынчалыгын, демилгелүүлүгүн жана өзүн өзү уюштуруу жөндөмдүүлүгүн тарбиялоо, ошондой эле социалдык чөйрөгө кирүү.

Ушуга байланыштуу жалпы билим берүүчү мектептин болочок бүтүрүүчүсүнүн инсандыгын сапаттуу физикалык жактан даярдоонун мааниси жогорулап, бүтүрүүчү жашоонун негизи катары баалуулуктарга ээ болот: Мекенине болгон сүйүү, улуттук каада-салттарды урматтоо жана Кыргызстандын маданий, жаратылыш байлыктарын урматтоо, туруктуу өнүгүү принциптерин, коопсуз жана сергек жашоо образынын нормаларын сактоо.

Мектептерде дене тарбиясын жакшыртуу маселеси адистердин көңүлүндөгү предмети болуп саналат жана аны чечүү окуучулардын кызыгуусун эске алуу менен сабактарды өткөрүүнүн жаңы, салттуу эмес каражаттарын табууга багытталган. Окуучулардын ден соолугу физкультура боюнча окуу процесси кандайча курулганына жараша болот.

Дене тарбия предметин окутуунун максаты – окуучулардын дене тарбиялык жактан жетилишин, руханий байлыгын жана адеп-ахлактык тазалыгын камсыз кылуу аркылуу алардын гармониялуу өнүгүшүнө көмөк көрсөтүү.

Дене тарбия предметинин мазмуну окуучулардын ден соолугун чыңдоого багытталып, дене тарбиясынын өнүгүүсүнө жана даярдыкка түрткү бере ала турган инсан маданиятынын эң маанилүү элементтерин түзүү болуп эсептелет.

Дене тарбия сабагын окутууну жөнгө салуучу негизги документтер болуп төмөнкүлөр саналат:

- «Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринин окуучуларынын дене тарбиясы жөнүндө» жобо (Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин 2000-жылдын 24-июлундагы №495/1 буйругу);

- дене тарбия боюнча предметтик стандарттары, программалары (Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин 2015-жылдын 8-октябрындагы №1247/1 буйругу).

Мектептердеги дене тарбия практикасын талдоо жыйынтыгында сабактарды уюштуруунун эскирген ыкмаларынын жана формаларынын, заманбап спорттук инвентарлар менен жетишсиз жабдылышынын натыйжасында мектеп окуучуларынын дене тарбия көнүгүүлөрүнө болгон кызыгуусу төмөндөп кеткендигин көрсөтөт. Талдоо көрсөткөндөй, көбүнчө дене тарбиясынын негизги мотивациясы предметтен өтүү болуп саналат, бул алардын ден соолугу үчүн дене тарбиясынын аң-сезимсиз маанисин көрсөтөт. Мектеп окуучуларынын физкультура менен алектенүүнү каалабагандыгы алардын физикалык жана психикалык абалынан көрүнүп турат, ден соолугунун жана дене тарбия даярдыгынын деңгээлинин төмөндөшү байкалат.

Дене тарбия сабагы – бул физикалык активдүүлүккө жана окуучунун физикалык сапаттарын өнүктүрүүгө бирден-бир мүмкүнчүлүк. Дене тарбиясы окуучулардын белгилүү бир иш-аракетке: спортко, оюнга, эмгекке, аскерге жана башкаларга даярдыгынын деңгээлин аныктайт. Дене тарбиясы сабагын окутуунун деңгээлин жогорулатуу маселелерин чечүү үчүн окуу жайдын спорттук инвентарлар менен жабдылышын күтүүнүн кереги жок. Мугалим салттуу окутуу ыкмаларын колдонууну кайра карап чыгып, салттуу ыкмаларды жаңы ыкмалар

менен айкалыштырып сабак өтсө, сабактар заманбап, кызыктуу болот. Мисалы, бий, күч аэробикасын киргизүү сабактарды «жандуу» өткөрүүгө жардам берет. Ошол эле учурда мугалим, албетте, теориялык жактан да, практикалык жактан да өзүн кылдат даярдашы керек. Ошондой эле спорттук жана эс алуу иш-чараларын окуу күнүнүн режиминде жүргүзүүгө болот, мында спорттук жана эс алуу ишинин төмөнкү түрлөрү колдонулат:

- эртең мененки гимнастика;
- “физкультминутка” жана дене тарбия тыныгуусу;
- музыкалык коштоодо тыныгуулар учурундагы оюндар жана дене тарбия көнүгүүлөрү;
- дене тарбия сабагында офлайн жана онлайн режиминде санариптик, компьютердик технологиялардын мүмкүнчүлүктөрүн колдонуу.

Ошондой эле сабактын башталышында окуучулардын өздөрү сүйлөшө турган спорт жаңылыктарына убакыт бөлсө болот.

Мектеп администрациясы менен макулдашуу аркылуу жуманын бир күнү ден соолук күнүнө бөлүнүшү мүмкүн.

Окуучуларга нормативдерди тапшыруу менен бирге, өздөрү менен атаандаштык мүнөздөгү физикалык көнүгүүлөрдү аткарууга шыктандырууну сунуштайбыз. Көнүгүүлөрдүн тигил же бул түрү боюнча окуучулардын жетишкендиктери жазылган күндөлүк (аны мугалим же окуучу жүргүзөт, бул маанилүү эмес) жүргүзсө болот.

Бул предмет боюнча сааттык жумалык жүктөм 2022-2023-окуу жылынын Базистик окуу планына ылайык окутулат.

Окутуунун өзгөчөлүктөрү:

Дене тарбиясы предметтик стандарт өсүп келе жаткан муундарга дене тарбиянын негизги принциптерин, талаптарын ишке ашыруу боюнча иш-чараларды (инсандын туура өсүүсү, ден соолукту чыңдоосу) алдын ала эске алат. Окутуунун принциптеринин сакталуусу чоң мааниге ээ (активдүүлүгү, сезимдүүлүгү, бышыктуулугу, жетиштүүлүгү, системалаштырылуусу), өтүлүп жаткан сабактар комплекстүү болушу зарыл. Колдонуучу ыкмалар, дене тарбия усулдары, окутуу, үйрөтүү, дене тарбия көнүгүүлөрдү аткаруу жана сабактарды уюштуруу ар түрдүү болушу керек. Программанын өзүнчө бөлүмдөрүн аткаруу максатында убакыттын бөлүнүүсү, сабакты өткөрүү үчүн керек болгон окуу жабдуулары, инвентарь мектептеги окуучулардын керектөөсүнө жана иштин конкреттүү шартына жараша өзгөрүлүшү мүмкүн. Дене тарбия билими – дене тарбия ишмердигине багытталган жана ага өзгөчө даярдыкты көрсөткөн билимдердин өздөштүрүлүүсү.

Максатка жетүү үч топтон турган маселелерди чечүү аркылуу ишке ашырылат: билим берүү, ден соолукту чыңдоо жана тарбия берүү.

Ошондой эле азыркы заман талабына ылайык салттуу эмес окутуу ыкмаларын өздөштүрүү жана окуу процесстерине киргизүү керек.

Төмөнкүдөй актуалдуу маселелер талкууга сунушталат:

1. Руханий-адептик өнүгүү жана дене тарбия.
2. Дене тарбияны жакшыртуу жана өнүктүрүү маселелери (ден соолукту чыңдоо жана сактоо, жашоонун коопсуздугу).
3. Дене тарбия предметин окутуунун алдыңкы жана ийгиликтүү тажрыйбасын (дүйнөлүк, республикалык, жергиликтүү тажрыйба) ишке киргизүү.
4. Мектептерде спорттук ийримдерди, секцияларды уюштуруу жана мектеп командаларын даярдоо.
5. Ден соолугуна байланыштуу атайын медициналык топко катталган балдар менен иштөө.
6. Сабак өткөрүүдө дене тарбия мугалимдеринин заманбап технологияларды колдонуусу (окуучулардын физикалык даярдыгын текшерүү, интернет, WhatsApp, YouTube ж.б. колдонуу).
7. Предмет боюнча окуу материалдарын түзүү, мектептин спорт аянтчасын жана спорт залдарын жабдуу боюнча тажрыйба алмашуу.
8. Дене тарбия сабагында жана класстан тышкаркы иштерде таланттуу балдар менен иштөө.
9. Улуттук оюндардын жардамы менен окуучулардын адеп-ахлактык сапаттарын, маданиятын калыптандыруу.
10. Ар кандай иш-чараларды, конференцияларды, класстык сааттардын жана тегерек столдордун темаларын жана башка көйгөйлүү маселелерди тактоо.

ФИЗКУЛЬТУРА

Целью школьного общего образования является готовность личности к гражданской и профессиональной деятельности, обеспечивающей личное и общественное благополучие в многообразном меняющемся мире. Одними из важных задач обозначены воспитание у учащихся самостоятельности, инициативности и способности к самоорганизации, а также обеспечение включения к социальной среде.

В связи с этим повышается значение качественной физической подготовки личности будущего выпускника общеобразовательной школы, обладающего ценностными установками как основой жизни: любовь к Родине, уважение национальных традиций и бережное отношение к культурному и природному богатству Кыргызстана, соблюдение принципов устойчивого развития, норм безопасного и здорового образа жизни.

Проблема совершенствования физического воспитания в школах является предметом внимания специалистов, и ее решение направлено на поиск новых, нетрадиционных средств проведения занятий с учетом мотивации учащихся. От того, как построен образовательный процесс по физической культуре, зависит здоровье обучающихся.

Целью физического воспитания является содействие гармоничному развитию обучающихся путем обеспечения их физического совершенства, духовного богатства и моральной чистоты.

Основными документами, регламентирующими преподавание предмета Физическая культура являются:

- Положение «О физическом воспитании учащихся общеобразовательных учреждений КР» (утверждено приказом МОН КР №495/1 от 24.07.2000 г.);

- предметные стандарты, программы по физической культуре (утверждены приказом МОН КР №1247/1 от 8.10.2015 г.).

Анализ практики физического воспитания в школах свидетельствует о падении интереса у школьников к занятиям физическими упражнениями из-за устаревших методов, подходов и форм организации занятий, недостаточной оснащенности современным спортивным оборудованием и инвентарем спортивных залов и сооружений учебных заведений. Анализ показывает, что зачастую основной мотивацией к занятиям физической культурой является зачет по предмету, что указывает на неосознанное значение физической культуры для их здоровья. Нежелание школьников заниматься физической культурой отражается на их физическом и психическом состоянии, происходит снижение уровня здоровья и физической подготовленности.

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТА ФИЗКУЛЬТУРА

Предметный стандарт по физической культуре учитывает основные принципы и требования физического воспитания подрастающего поколения (правильный рост человека, обеспечение здоровья). Важно соблюдать принципы воспитания (активность, чуткость, стойкость, достижение, систематизация), занятия должны быть комплексными. Используемые методы, приемы физического воспитания, преподавания, тренировки, выполнения физкультурных упражнений и организация занятий должны быть разнообразными. Выделение времени на выполнение отдельных разделов программы и необходимое для проведения урока учебное оборудование, инвентарь могут меняться в зависимости от потребности учащихся в школе и конкретных условий работы. Физическое воспитание – это приобретение знаний, ориентированных на физкультурную деятельность и специальную подготовку к ней.

Также необходимо освоить нетрадиционные методы обучения в соответствии с современными требованиями и внедрить их в процесс обучения.

Учебные занятия по физической культуре являются единствен-

ной возможностью получить физическую нагрузку и развивать свои физические качества. Физическая подготовленность определяет уровень подготовки учащихся к конкретной деятельности: спортивной, игровой, трудовой, военной и др. Чтобы решить вопросы поднятия уровня преподавания предмета Физическая культура, не следует ждать оснащения спортивным оборудованием и инвентарем спортивного зала. Уроки будут современными, более интересными, если учитель пересмотрит применение традиционных методик преподавания и перейдет к новым в сочетании с традиционными. Например, сделать уроки живыми поможет включение танцевально-силовой аэробики. При этом, учитель, безусловно, сам должен тщательно подготовиться и теоретически, и практически. Также можно проводить физкультурно-оздоровительные мероприятия в режиме учебного дня, где используются следующие виды физкультурно-оздоровительных мероприятий:

- утренняя гимнастика;
- физкультминутки и физкультпаузы;
- игры и физические упражнения на переменных в музыкальном сопровождении;
- использование возможностей цифровых, компьютерных технологий на уроках физкультуры офлайн и онлайн.

Можно также в начале урока уделить время для спортивных новостей, о которых могут рассказать сами обучающиеся.

Один день недели, согласовав с администрацией школы, можно выделить для проведения дня здоровья.

Рекомендуем кроме сдачи нормативов поощрять обучающихся при выполнении физических упражнений соревновательного характера с самим собой. Можно вести дневник (ведет учитель или ученик, что не важно), в котором фиксируются достижения обучающихся по тому или иному виду упражнения.

Часовая недельная нагрузка по данному предмету дается согласно Базисному учебному плану на 2022-2023 учебный год.

Актуальные вопросы для обсуждения:

1. Духовно-нравственное развитие и физическое воспитание учащихся.
2. Вопросы совершенствования и развития физической культуры (укрепление и сохранение здоровья, безопасность жизнедеятельности).
3. Внедрение передового и успешного опыта преподавания физической культуры (мировой, республиканский, местный опыт).
4. Организация спортивных кружков и секций в школах по видам спорта и подготовка школьных команд.
5. Работа с детьми, зачисленными в специальную медицинскую группу по состоянию здоровья.
6. Использование современных технологий учителями физической культуры в проведении урока (проверка физической подготовленности учащихся, использование интернета, ватсап, ютуб и др.).
7. Обмен опытом работы по составлению учебных материалов по предмету, оборудование спортивной площадки и спортзалов школы.
8. Работа с одаренными детьми на уроках физической культуры и во внеурочной деятельности.
9. Формирование нравственных качеств и культуры учащихся с помощью национальных игр.
10. Разное: уточнение различных мероприятий, конференций, тематики классных часов и круглых столов и др. проблемные вопросы.

Азыркы экономикалык, саясий жана социалдык көйгөйлөр курчуп турган мезгилде майып балдарга, ата-энелери оорулуу, мигрант жана жумушсуз болгон үй-бүлөнүн балдарына, аракеттиктен жана баңгиликтен көз каранды ата-энелердин ырайымсыздыгынан жапа чеккен балдарга социалдык педагогдун жардамы талап кылынат. Ошондуктан үй-бүлөнүн жана балдардын коопсуздугун камсыз кылуу зарылчылыгы пайда болду. Өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулук жана балдар оорулары күчөп, социалдык педагогдун ишине чоң талаптар коюлууда.

Мектеп окуучуларынын жана үй-бүлөлөрдүн социалдык көйгөйлөрүнүн арбышы билим берүүчү мекемелерди (мектепти) жана мугалимдерди муктаж балдарды коргоого аргасыз кылууда. Социалдык педагогдун окуучулардын көйгөйлөрүн убагында байкашы жана аны түшүнүшү, туура мамиле кыла алышы көп маселелерди чече алат.

ЖЕТЕКЧИЛИККЕ АЛЫНУУЧУ НОРМАТИВДИК ДОКУМЕНТЕР

- “Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин 2021–2024-жылдарга карата программасы” (31.05.2021, №89/1 буйругу);

- “Кыргыз Республикасынын 2021–2030-жылдарга чейин окуучу жаштарды руханий, адеп-ахлактык өнүктүрүү жана дене тарбиялоо концепциясы” (21.04.2021, №441/1 буйругу);

СУНУШТАЛУУЧУ КОШУМЧА ОКУУ-МЕТОДИКАЛЫК МАТЕРИАЛДАР

1. Койлубаева Ш.Б., Чепекова Г.С. Мектептин социалдык педагогуна жардам. – Б. 2014.

2. Василькова Ю.В., Василькова Т.А. Социальная педагогика. - М. АСАДЕМА. 2006.

3. Мудрик А. В. Социальная педагогика. - М. АСАДЕМА. 2005.

4. Мардахаев Л.В. Социальная педагогика. - М. ГАРДАРИКИ. 2005.

5. Социальная педагогика: учебник и практикум для академического бакалавриата/ответственные редакторы

Расчетина С.А., Лаврентьева З. И. — М.: Издательство Юрайт, 2019.

6. Лодкина Т. В. Социальная педагогика: Защита семьи и детства: Учебное пособие. – М.: Академия, 2014.

7. Тихомирова Е. И. Социальная педагогика. Самореализация школьников в коллективе – М.: Академия, 2018.

СОЦИАЛДЫК ПЕДАГОГДУН ИШИННИН ӨЗГӨЧӨЛҮГҮ

Бул китептерден социалдык педагогдор керектүү маалыматтарды таба алат:

- Жаңы адистик болгон социалдык педагог түшүнүгү, анын милдеттери, укуктары, иштөө чөйрөсү, иш пландары, үй-бүлө, коомчулук менен иштөө сыяктуу усулдук материалдар менен таанышат.

- Окуучулар арасында толеранттуу мамилени калыптандыруу боюнча социалдык педагогго методикалык сунуштар. Аны пайдалануу менен окуучуларды толеранттуулуктун духунда мамилелешүү маданиятын калыптандырууга колдоно алышат.

- Социалдык педагогдор үчүн “асоциалдык тобундагы” балдарга жардам берүү, “агрессивдүү балдар менен иштөө”, “себептери жана натыйжасы” боюнча көрсөтмөлөр, чоңдорго жана теңтуштарына агрессивдүү балдар менен кандай иштөө керектиги баяндалган.

- Социалдык педагогдордун өспүрүмдөр менен иштөөнү уюштуруу боюнча усулдук сунуштар, райондук балдар кылмыштуулугу боюнча отчет турган (КДН), комиссия тарабынан коомго коркунуч келтирүүчү катары табылган балдар менен иштөө. Социалдык коркунучтуу кырдаалдагы өспүрүмдөр

гө жекече реабилитациялоо программасы (ЖРП планы).

- Чыр-чатактын алдын алуу жана жалпы билим берүү чөйрөсүндө конфликтсиз иштөө жолдорун табуу боюнча социалдык педагог үчүн сунуштар.

- Дисфункционалдуу (алкоголик, баңги ж.б.) үй-бүлө менен социалдык педагогдун ишинин алгоритми.

Социалдык педагогдорго, класс жетекчилерге жана башка бардык мугалимдерге кеңеш: көйгөйлүү балдар менен иштөөдө эч качан балдарга кыйкырбоо, аларды сүйүү, балдар жөнүндө көбүрөөк жакшы нерселерди билүү зарыл. Балдарды коркунучтан коргоо, балдардын тентектигине сабырдуулук менен мамиле кылуу, адам болуп кетүүсүн күтүү, кечиримдүү, боорукер болуу, балдар жана ата-энелер менен тил табыша билүү, балдарды боорукерликке үйрөтүү, демилге берүү ж.б.

Республиканын жарандарынын интеллектуалдык-рухий потенциалын, инвестицияны туура пайдалануу максатка ылайык. Азыр окуучулардын физикалык, социалдык, адептик-рухий ж.б. көйгөйлөрүн чечүүгө райББ, акимчилик, айыл өкмөтү, саламаттыкты сактоо, укук коргоо органдары, ишкерлер, ата-энелер, социалдык педагогдор, пенсионер-интеллигенция ж.б. кызматташуу керек:

- колдоого муктаж окуучуларга жардам берүү;

- укук бузуу, чыр-чатак боюнча профилактикалык аракет;

- окуучулардын бардык социалдык маселелерине жардам берүү;

- адептик-рухий кризистен чыгуу боюнча кызматташуу;

- окуучуларды интеллектуалдык-рухий жактан өнүктүрүү боюнча кызматташуу;

- класстан, мектептен тышкары иштердин абалын оңдоо (“жаш техник”, “конструктор”, “жаш натуралист” ж.б. ийримдердин сапатын жакшыртуу) керек. Ушул көйгөйлөрдү чечүү үчүн министрликтин, КББАнын, райББнүн, БӨУдын (НПО), мектептердин адистери гармониялуу мамиле түзүү менен биринин аракетин экинчилери толуктап эмгектенүү.

Бул кызматташууда мектеп, педагогикалык жамаат, социалдык педагог негизги ролду аткарат.

Социалдык педагогдорго сунушубуз: баланы жана анын абалын, үй-бүлөдөгү, мектептеги, короодогу мамилелерин терең изилдөө; муктаж болгон балага жардам берүү; баланы өз алдынча тарбиялоого, өз алдынча билим алууга багыттоо; баланын укуктарын коргоо.

Социалдык педагогдун негизги милдети – социалдык дарттарды (соматикалык, рухий, психикалык), жагымсыз социалдык-экономикалык шарттар түзгөн көйгөйлөрдү аныктоо. Баланы жакшы тарбиялоо үчүн эң ыңгайлуу болгон социалдык шарттарды табуу жана муктаж болгондорго жардам берүүнүн оптималдуу жолдорун аныктап жардам берүү.

ТАЛКУУЛОГО СУНУШ КЫЛЫНГАН МАСЕЛЕЛЕР

1. Мектептеги социалдык педагогдун ролу.

2. Социалдык педагог, психолог, тарбия завучунун кызматтык милдеттери.

3. Социалдык педагогдун ишин ченемдик укуктук камсыздоо боюнча документтер менен иштөө.

СОЦИАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГ

В современных условиях обострения экономических, политических и социальных проблем потребовалась социальная помощь семье, где есть дети-инвалиды, родители больны или не имеют работы, семьям-беженцам, детям, страдающим от жестокости родителей-алкоголиков или наркоманов. Возникли вопросы незащищенности семьи и детей, возросла подростковая преступность, стала востребована работа социального педагога.

Способность социального педагога видеть и понимать проблемы детей, спокойно и дружелюбно относиться к ним решает многие вопросы. Искренний уважительный тон, умение заряжать положительной энергией обладает большой силой воздействия, формирует мотивы созидания, утверждает жизнеспособность ребенка. Это становится щитом от отрицательных реакций среды.

НОРМАТИВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ

- Программа Министерства образования и науки Кыргызской Республики на 2021–2024 годы;

- Концепция воспитания школьников и молодежи Кыргызской Республики на 2021–2030 гг.

ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ

Социальным педагогам для работы предлагается использовать следующую литературу:

1. Василькова Ю.В., Василькова Т.А. Социальная педагогика. – М.: АСАДЕМА, 2006.

2. Мудрик А. В. Социальная педагогика. – М.: АСАДЕМА, 2005.

3. Мардахаев Л.В. Социальная педагогика. – М.: ГАРДАРИКИ, 2005.

4. Социальная педагогика: учебник и практикум для академического бакалавриата/отв. ред. Расчетина С. А., Лаврентьева З. И. — М.: Издательство Юрайт, 2019.

5. Лодкина Т. В. Социальная педагогика: Защита семьи и детства: Учебное пособие. – М.: Академия, 2014.

6. Тихомирова Е. И. Социальная педагогика. Самореализация школьников в коллективе. – М.: Академия, 2018.

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Необходимую информацию для социальных педагогов можно найти в литературе следующего направления:

- Методические рекомендации социального педагога по формированию толерантных отношений у обучающихся. Они могут быть использованы социальными педагогами для воспитания культуры общения между обучающимися в духе толерантности.

- Методические рекомендации для социальных педагогов по сопровождению детей «группы риска», «работы с агрессивными детьми», «причины и последствия»: описывается как правильно вести себя с детьми, проявляющими агрессию в отношении взрослых и сверстников.

- Методические рекомендации для социальных педагогов по организации работы с несовершеннолетними, признанными комиссией по делам несовершеннолетних (КДН) в социально опасном положении. Индивидуальная программа реабилитации (план ИПР) несовершеннолетнего, находящегося в социально опасном положении (СОП).

- Методические рекомендации социальному педагогу в профилактике и разрешению конфликтов, по предотвращению конфликтов и пути преодоления общеобразовательной среде.

- Алгоритм работы социального педагога с неблагополучной семьей.

Предлагаем социальным педагогам, классным руководителям и учителям: в работе с проблемными детьми никогда не кричать на детей, любить их, стараться больше узнать о детях. Защищать детей от опасностей, уметь терпеть,

ждать, прощать, уметь найти общий язык с детьми и родителями, учить детей доброте, не забывать поощрять детей и т.д.

ВОПРОСЫ, ПРЕДЛАГАЕМЫЕ ДЛЯ ОБСУЖДЕНИЯ

Социальным педагогам необходимо использовать интеллектуальный и духовный потенциал наших граждан. Также нужно сотрудничать с РайОО, акиматом, айыл окмоту, специалистами здравоохранения, правоохранительными органами, комиссией по делам несовершеннолетних, бизнесменами, активными пенсионерами, представителями интеллигенции для решения вопросов, касающихся деятельности социального педагога:

- профилактика и помощь больным учащимся;
- профилактика правонарушений;
- помощь учащимся в решении всех социальных вопросов;
- сотрудничество по преодолению морально-духовного кризиса;
- повышение качества внеурочной деятельности («юный техник», «конструктор», «юный натуралист» и др.).

Для решения данных вопросов специалисты Министерства образования, КАО, НПО, РайОО и школы должны работать в тесном сотрудничестве. При этом сотрудничестве ключевую роль играет школа, коллектив педагогов, социальный педагог.

Предлагаем социальным педагогам глубоко изучить ребенка и его состояние, отношения в семье, в школе, во дворе и т.д.; оказывать помощь ребенку, попавшему в беду; направлять ребенка на самовоспитание, самообучение; защищать права ребенка.

Главная задача социального педагога – выявление социальных болезней (соматические, духовные, психические) школьников, возникшие в неблагоприятных социально-экономических условиях. Определить социальные условия, которые наиболее благоприятны для воспитания ребенка, а также оптимальные пути помощи нуждающимся.

Г.ЖУМБАЕВА, к.п.н.,

Б.АЛЫМБАЕВА,

научные сотрудники лаборатории воспитания, социализации и внешкольного дополнительного образования КАО,

тел.: (0312) 66-52-25, 0778 040 830, 0702 033 824

ФУНКЦИОНАЛДЫК САБАТТУУЛУКТУ КАЛЫПТАНДЫРУУ

Кыргызстандын глобалдык экономикалык, маданий, социалдык, санариптик мейкиндикке интеграцияланышы билим берүү системасынын алдына жаңы милдеттерди, атап айтканда, тез өзгөрүп жаткан дүйнөгө ыңгайлаша алган, глобалдык көйгөйлөрдү чечүүгө катышуу үчүн функционалдык сабаттуулугу бар окуучуну тарбиялоону талап кылууда.

Функционалдык сабаттуулук – бул билимди жана көндүмдөрдү реалдуу турмуштук маселелерди чечүүдө, кээде бейтааныш кырдаалда колдонуу, жаңы чечимдерди же аракеттердин жолдорун издөөнү жана чыгармачылык ишмердүүлүктү пайдалануу жөндөмдүүлүгү болуп эсептелет. Функционалдык сабаттуулукту калыптандыруу билим берүү процессинде окуучуларга предметтик жана негизги компетенттүүлүктөрдү өстүргөн тапшырмаларды аткарууда пайда болот. Жалпы билим берүүчү мектепте билим берүүнүн мамлекеттик стандартына ылайык негизги компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу үч деңгээлге туура келет: репродуктивдүү, продуктивдүү, чыгармачылык. Окуучулардын функционалдык сабаттуулугун өнүктүрүү үчүн сабактагы тапшырмалар ушул үч деңгээлге туура келиши керек.

Сабактарда мугалим окуучуларды бир нече булактардан заманбап маалымат менен камсыздайт: окуу китебинен, энциклопедиялардан, сөздүктөрдөн, интернеттен, илимий-популярдуу журналдардан. Активдүү окутуу жупта, топто иштөөдө, өз ара окутууда жана өз ара баалоодо колдонулат. Мугалим окуучуларга кошумча маалыматтарды өз алдынча изилдөө үчүн багыт берет. Сабактарда көйгөйлүү окутуу, долбоордук окутуу, тескери класс, лабораториялык иштер, илимий байкоолор сыяктуу технологиялар активдүү колдонулат. Мугалимдер бири-бири менен жигердүү кызматташат, предмет аралык интеграция ар түрдүү предметтердин мазмунуна айланат.

Сабактарда ар кандай форматтагы "аутенттик" тексттер колдонулат: туташ, туташ эмес, курама, аралаш. Бул тексттер турмуш менен байланыштуу жана актуалдуу: таблицалар, диаграммалар, схемалар, жарнактар, жүгүртмөлөр (расписание) ж.б. Мугалим окуучулардын визуалдык, санариптик, графикалык маалыматтарды түшүнүү, талдоо жана интерпретациялоо, формага жана мазмунга баа берүү жөндөмдөрүн калыптандырууга милдеттүү. «Аутенттик» окуу материалдарын колдонуу окуучулардын коммуникативдик жана таанып билүүчүлүк мотивацияны жогорулатууга жардам берет, маданияттар аралык компетенцияны калыптандырат, окуучулардын инсандык жана эмоционалдык абалына оң таасирин тийгизет.

Функционалдык сабаттуулуктун маанилүү компоненти болуп табият таануу сабаттуулугу саналат. Табият таануу сабаттуулугу – бул илимий билимдердин негизинде, реалдуу кырдаалдарда көйгөйлөрдү аныктоо, аларды изилдөө жана илимий ыкмаларды колдонуу менен чечүү, байкоолорго, эксперименттерге негизделген тыянак чыгаруунун жөндөмдүүлүгү болуп эсептелет.

Бул сабаттуулук жалпы предметтик (жалпы билим берүүчү) көндүмдөр, илимий түшүнүктөр жана табият таануу билимдери колдонулган кырдаалдар аркылуу ишке ашырылат жана төмөнкү компоненттерди камтыйт:

1. Илимий суроолорду таануу жана түзүү:

- илимий изилдөөгө мүмкүн болгон көйгөйлөрдү аныктоо;
- илимий маалыматты издөө үчүн зарыл болгон негизги сөздөрдү аныктоо;
- табият таануу изилдөөлөрүнүн негизги белгилерин (мүнөздөрүн) аныктоо.

2. Кубулуштарды илимий жактан түшүндүрүү:

- табият таануу билимдерин берилген кырдаалда колдонуу;
- кубулуштарды илимий жактан негизделген сүрөттөө же чечмелөө, өзгөрүүлөрдү болжолдоо;
- илимий негизделген сыпаттамаларды, түшүндүрмөлөрдү жана болжолдоолорду таануу.

3. Илимий далилдерди колдонуу:

- илимий фактыларды, маалыматтарды интерпретациялоо жана корутундуларды түзүү;
- корутундулардын негизин түзгөн божомолдорду, фактыларды, маалыматтарды же далилдерди аныктоо;
- илим менен техниканын жетишкендиктерин коомдо колдонуунун натыйжаларына баа берүү.

Табият таануу сабактарында окуучулар лабораториялык иштерди, байкоолорду жүргүзүшөт, илимдин акыркы жетишкендиктери менен таанышышат. Окуучулар илим жана техникага тиешелүү маселелерди жүйөлүү талкуулоого катышат, табигый илимдерге тиешелүү маселелер боюнча активдүү жарандык позицияны кабыл алуу жөндөмүнө ээ болушат, илимий идеяларга кызыкканга даяр болушат.

Функционалдык окуу сабаттуулугу – адамдын коом менен болгон өз ара аракеттенүүсүнүн шартында окуу жана жазуу көндүмдөрүн колдоно билүү (банктык эсеп ачуу, нускамаларды окуу, пикир анкетасын толтуруу ж.б.). Функционалдык окуу көндүмдөрүн өнүктүргөн окуучу тышкы чөйрө менен байланышка кирип, ага тезирээк ыңгайлашып, иштей алат. Тактап айтканда, бул окуучунун жазма тексттерди түшүнүү жана аларды чагылдыруу, анын мазмунун өз максатына жетүү үчүн колдонуу, билимин жана мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүү, коомго активдүү катышуу жөндөмүн камтыйт.

Тил сабагында функционалдык окуу сабаттуулугун өнүктүрүү үчүн бир гана адабий тексттерди эмес, окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө ылайыктуу илимий тексттерди (окуу китептериндеги предметтик тексттер, балдар энциклопедияларынан алынган, табият таануу мазмунундагы тексттер), турмуштук окуялар, массалык маалымат каражаттарды да колдонуу керек. Ар кандай форматтагы тексттерди колдонуу сунушталат: туташ, туташ эмес, курама, аралаш.

Туташ тексттерге окуучулардын күнүмдүк турмушта, анын ичинде мектепте окуган тексттери кирет: сүрөттөмө (повесттен үзүндү, ыр, адамды сүрөттөө ж.б.); баяндоо (аңгеме, ыр, повесть, тамсил, ар кайсы сайттардан алынган материалдар); ой жүгүртүү (ой жүгүртүү текст, ментарий, өз пикирин аргументтөө).

Туташ эмес тексттерге графикалар, диаграммалар, схемалар (кластерлер), таблицалар; географиялык карталар жана аймактын карталары; жайлардын, жердин, курулуштардын пландары; кирүү билеттери; жол кыймылынын жүгүртмөсү; сайттын карталары ж.б. кирет.

Аралаш тексттер туташ жана туташ эмес тексттердин өзгөчөлүктөрүн айкалыштырат. Аралаш тексттердин вербалдык жана вербалдык эмес (мисалы, графикалык) элементтери бири-бирин толуктап турат. Аралаш тексттер презентациялардын тексттери, заманбап журналдардын беттери жана веб-сайттар болушу мүмкүн.

Курама тексттер бир нече тексттерди бириктирет, алардын ар бири бири-биринен көз карандысыз, ырааттуу жана толук түзүлгөн. Мисалы, авторлору бири-бирин жокко чыгаруучу же толуктап турган көз караштарды билдирген тексттер айкалыштырылышы мүмкүн.

Окуучулардын окуу сабаттуулугун калыптандыруу үчүн ар бир сабакта, предметине карабастан, окуу иш-аракеттери үч негизги ой жүгүртүү процессинин алкагында системалуу жана максаттуу уюштуруу зарыл – маалыматты табуу жана чыгаруу, тексттин мазмунун жана формасын түшүнүү жана баалоо, маалыматты бириктирүү жана чечмелөө.

1. Маалыматтарды табуу жана чыгаруу компетенциясын өнүктүрүү үчүн мектеп окуучуларын бир эле учурда бир нече текст фрагменттерин берүү шартында керектүү маалыматты аныктоого үйрөтүү зарыл. Мугалимдин милдети окуучуларда төмөнкү окуу көндүмдөрүн калыптандыруу:

- керектүү маалымат кайсы жерде жайгашканын аныктоо (тексттин фрагменти, гипершилтеме, сайтка шилтеме ж.б.);
- издөө суроосун тактоо;
- тексттин бир фрагментинде жайгашкан маалыматтын бир бирдигин табуу жана чыгаруу;
- тексттин бир фрагментинде/ар кандай фрагменттеринде жайгашкан бир нече маалымат бирдиктерин табуу жана чыгаруу;
- маалыматтын болушун/жоктугун аныктоо.

2. Тексттин мазмунун жана формасын түшүнүү жана баалоо компетенциясын өнүктүрүү үчүн мектеп окуучуларын берилген тексттин стилин жана сапатын баалоо ишмердигине тартуу зарыл. Мугалимдин милдети окуучуларда төмөнкү окуу көндүмдөрүн калыптандыруу:

- маалыматтарды салыштыруунун негизинде тыянак чыгаруу;
- тексттин ар кандай бөлүктөрүнөн же ар кандай тексттерден алынган маалыматтарды интеграциялоонун негизинде тыянак чыгаруу;
- каармандардын сезимдерин, мотивациясын, мүнөздөрүн түшүнүү;
- талкууланып жаткан көйгөйгө карата автордун позициясын түшүнүү;
- тексттин жанрын жана болуп жаткан кырдаалды эске алуу менен текстти чечмелөө.

3. Маалыматты бириктирүү жана чечмелөө компетенциясын өнүктүрүү үчүн мектеп окуучуларын маалыматтын ишенимдүүлүгүн баалоого, карама-каршы келген текст фрагменттерин салыштыруунун жолдорун табууга үйрөтүү зарыл. Окуучуларда төмөнкү окуу көндүмдөрүн калыптандыруу мугалимдин милдети:

- текст кимге багытталып жазылганын аныктоо;
- автордун коммуникативдик ниетин, тексттин максатын түшүнүү;
- тексттин мазмунуна же анын элементтерине (мисалдар, аргументтер, иллюстрациялар ж.б.) автордун максаттарына карата баа берүү;
- тексттин формасына (структурасына, стилине ж.б.), автор колдонгон ыкмалардын ылайыктуулугуна баа берүү;
- бир же бир нече текстте камтылган маалыматтын толуктугуна, аныктыгына баа берүү;
- маалымат булагынын объективдүүлүгүнө, ишенимдүүлүгүнө баа берүү;
- бир же бир нече текстте камтылган карама-каршылыктарды табуу;
- текстте талкууланган маселе боюнча өзүнүн көз карашын билдирүү жана негиздөө;
- тексттин же тексттин бөлүктөрүнүн ортосундагы байланышты түзүү жана баалоо;
- факты менен пикирди айырмалоо.

Глобалдык компетенттүүлүктү калыптандыруу төмөнкү жолдор менен ишке ашырылышы мүмкүн:

- бардык предметтердин мазмуну аркылуу;
- класстан тышкаркы иштер аркылуу (класстык сааттар, ийримдик иштер).

Класстагы жана класстан тышкаркы иш-чараларда окуучулар төмөнкү темалар менен тааныштырылат:

- климаттын өзгөрүшү жана глобалдык жылуулук;
- глобалдык ден соолук көйгөйлөрү (мисалы, эпидемиялар);
- миграция;
- эл аралык чыр-чатактар;
- дүйнөнүн ар кайсы аймактарында ачарчылык жана начар тамактануу;
- жакырчылыктын себептери;
- дүйнөнүн ар кайсы аймактарында эркектер менен аялдардын бирдей укуктары.

Глобалдык компетенттүүлүктү өнүктүрүү үчүн билим берүүнүн мазмуну жергиликтүү жана глобалдык деңгээлдеги маселелерди/көйгөйлөрдү бириктирет жана карайт. Мисалы, климаттын өзгөрүшү өлкөбүзгө кандай таасир этет? Кыргызстандын жана дүйнөнүн экономикасында эмне болуп жатат? Эмне үчүн адамдар миграцияга кетишет? Өлкөбүздө кандай демографиялык процесстер жүрүп жатат? Суунун тартыштыгы кандай кесепеттерге алып келет? Гендердик теңчилик. Граждандын укуктары жана милдеттери ж.б.

Окуучулар бул темалар боюнча билим гана албастан, көйгөйдү аныктап, маалыматтын ишенимдүүлүгүн (тактыгы) тандап, баалашат, ой жүгүртүү жана тыянак чыгаруу үчүн фактыларды колдонушат. Бул окуучулардын стандарттуу эмес кырдаалдарга туруштук берүү, жаңы кырдаалда жүрүм-турумун өзгөртүү, жаңы маданий чөйрөгө ыңгайлашуу жөндөмдөрүн өнүктүрөт. Натыйжада, окуучулар өз жамаатарында оң өзгөрүүлөрдү жаратуу, адилеттүү, тынч, инклюзивдик жана экологиялык туруктуу дүйнөнү түзүү үчүн аң-сезимдүү аракеттерди көрүшөт.

Глобалдык компетенттүүлүктүн калыптанышы башка көндүмдөр менен айкалыш түрүндө калыптанат. Окуучулар сунушталган кырдаалдарда маалыматты сын көз менен тандап, суроолорду берип, далилдерди талдап, кубулуштарды түшүндүрүп, көбүнчө медиа мейкиндигинде өз позициясын иштеп чыгат.

Функционалдык сабаттуулук көп маданияттуу коомдоштукта инсандын гармониялуу жашоосуна өбөлгө түзөт. Өзгөрүлүп жаткан эмгек рыногунда ийгиликке жетүү үчүн окуучулар жаңы чөйрөдө өз жөндөмдөрүн жана билимдерин колдонууга жана өзгөртүүгө үйрөнүшөт, маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонушат, туруктуулук жана коомдун бакубаттуулугу үчүн медиа мейкиндигинде маалыматты сын көз менен тандашат. Ушундай билимдердин, көндүмдөрдүн жана мамилелердин зарылдыгын эске алган билим берүү системалары ааламдашуу шартында окуучуларды азыркы дүйнөдө жашоого чындап даярдайт.

Глобалдык компетенттүүлүктүн калыптанышы башка көндүмдөр менен айкалыш түрүндө калыптанат. Окуучулар сунушталган кырдаалдарда маалыматты сын көз менен тандап, суроолорду берип, далилдерди талдап, кубулуштарды түшүндүрүп, көбүнчө медиа мейкиндигинде өз позициясын иштеп чыгат.

Функционалдык сабаттуулук көп маданияттуу коомдоштукта инсандын гармониялуу жашоосуна өбөлгө түзөт. Өзгөрүлүп жаткан эмгек рыногунда ийгиликке жетүү үчүн окуучулар жаңы чөйрөдө өз жөндөмдөрүн жана билимдерин колдонууга жана өзгөртүүгө үйрөнүшөт, маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонушат, туруктуулук жана коомдун бакубаттуулугу үчүн медиа мейкиндигинде маалыматты сын көз менен тандашат. Ушундай билимдердин, көндүмдөрдүн жана мамилелердин зарылдыгын эске алган билим берүү системалары ааламдашуу шартында окуучуларды азыркы дүйнөдө жашоого чындап даярдайт.

1) жергиликтүү, глобалдык жана маданияттар аралык маанидеги маселелерди изилдөө – глобалдык мүнөздөгү маселелерди, кырдаалдарды жана маданияттар аралык өз ара аракеттенүүнү ар кандай көз караштардан сын көз менен кароо жана бул жагдайларда натыйжалуу иш-аракеттерди жасоо;

2) башкалардын көз карашын жана дүйнө таанымын түшүнүү жана баалоо – маданий, диний, саясий, расалык жана башка айырмачылыктардын кабылдоого, баалоого жана көз караштарга тийгизген таасирин аңдап билүү;

3) коомдун бакубаттуулугуна жана туруктуу өнүгүүсүнө көмөктөшүү – адамдын кадыр-баркын урматтап, башкалар менен ачык, сый-урмат менен жана натыйжалуу өз ара аракеттенүү жөндөмдүүлүгү.

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Интеграция Кыргызстана в мировое экономическое, культурное, социальное, цифровое пространство ставит новые задачи перед системой образования, а именно воспитание учащегося, способного адаптироваться в быстро меняющемся мире, обладающего функциональной грамотностью для участия в решении глобальных проблем.

Функциональная грамотность – способность использовать знания, умения при решении реальных жизненных задач, иногда в незнакомой ситуации, требующих поиска новых решений или способов действий и творческой активности. Формирование функциональной грамотности происходит во время учебного процесса при выполнении заданий, обеспечивающих учащихся предметными и ключевыми компетентностями. В соответствии с Государственным стандартом школьного общего образования формирование ключевых компетентностей соответствует трём уровням: Репродуктивный, Продуктивный, Креативный. Для формирования функциональной грамотности учащихся задания на уроке должны соответствовать данным трём уровням.

На занятиях учитель предоставляет учащимся актуальную информацию из нескольких источников: учебник, энциклопедии, словари, интернет, научно-популярные журналы. Активное обучение используется при работе в парах, группах, при взаимообучении и самооценке. Учитель дает направление для самостоятельного изучения дополнительной информации учащимися. На уроках активно используются такие технологии как Проблемное обучение, Проектное обучение, Перевернутый класс, проводятся лабораторные работы, научные наблюдения. Учителя активно сотрудничают друг с другом, межпредметная интеграция становится содержанием разных предметов.

На уроках используются «аутентичные» тексты разного формата: сплошной, несплошной, составной, смешанный. Эти тексты связаны с жизнью и актуальны: таблицы, диаграммы, схемы, реклама, расписание и др. Перед учителем стоит задача развивать у учащихся умения понимать визуальные, цифровые, графические данные, анализировать и интерпретировать, давать оценку на форму и содержание. Использование «аутентичных» учебных материалов способствует повышению коммуникативно-познавательной мотивации, формирует межкультурную компетенцию, положительно воздействует на личностно-эмоциональное состояние учащихся.

Важной составляющей функциональной грамотности является естественно-научная грамотность. Естественно-научная грамотность – это способность использовать естественно-научные знания для выделения в реальных ситуациях проблем, которые могут быть исследованы и решены с помощью научных методов для получения выводов, основанных на наблюдениях и экспериментах.

Эта грамотность реализуется через общепредметные (общеучеб-

ные) умения, научные понятия и ситуации, в которых используются естественно-научные знания и включает следующие компоненты:

1. Распознавание и постановка научных вопросов:

- выявление проблем, которые могут быть научно исследованы;
- определение ключевых слов, необходимых для поиска научной информации;
- выявление основных особенностей (характеристик) естественнонаучных исследований.

2. Научное объяснение явлений:

- применение естественнонаучных знаний в данной ситуации;
- научно обоснованные описания или интерпретация явлений, прогнозирование изменений;
- распознавание научно обоснованных описаний, объяснений и прогноза.

3. Использование научных доказательств:

- интерпретация научных фактов, данных и формулирование выводов;
- выявление предположений, фактов, данных или доказательств, лежащих в основе выводов;
- оценка последствий применения достижений науки и технологии в обществе.

На уроках естественно-научной области учащиеся проводят лабораторные работы, наблюдения, знакомятся с последними достижениями науки. Учащиеся участвуют в аргументированном обсуждении проблем, относящихся к естественным наукам и технологиям, приобретают способность занимать активную гражданскую позицию по вопросам, связанным с естественными науками, и готовность интересоваться научными идеями.

Функциональная грамотность чтения – это способность человека использовать навыки чтения и письма в условиях его взаимодействия с социумом (оформить счет в банке, прочитать инструкцию, заполнить анкету обратной связи и т.д.). Ученик, у которого сформированы навыки функционального чтения умеет вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В частности, сюда входит способность ученика к осмыслению письменных текстов и их рефлексии, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей, для активного участия в жизни общества.

Для развития функциональной грамотности чтения на уроках языка следует использовать не только художественные тексты, но и научно-познавательные тексты, соответствующие возрасту учащихся (предметные тексты из учебников, из детских энциклопедий, природоведческого содержания), жизненные истории, СМИ. Рекомендуется использовать тексты разного формата: сплошные, несплошные, составные, смешанные.

К сплошным относятся тексты, которые учащиеся читают в повседневной жизни, в том числе и в школе: описание (отрывок из рассказа, стихотворение, описание человека и т.д.); повествование (рассказ, сти-

хотворение, повесть, басня, материалы различных сайтов); рассуждение (текст-размышление, комментарий, аргументация собственного мнения).

К несплошным текстам относятся графики, диаграммы, схемы (кластеры), таблицы; географические карты и карты местности; планы помещений, местности, сооружения; входные билеты; расписание движения транспорта; карты сайтов и др.

Смешанные тексты соединяют черты сплошных и несплошных текстов. Вербальные и невербальные (например, графические) элементы смешанных текстов дополняют друг друга. Смешанными текстами могут быть тексты презентаций, страницы современных журналов и веб-страницы.

Составные тексты соединяют несколько текстов, каждый из которых был создан независимо от другого и является связным и законченным. К примеру, могут быть соединены тексты, авторы которых выражают взаимоисключающие или взаимодополняющие точки зрения.

Для формирования читательской грамотности учащихся необходимо на каждом уроке, независимо от предмета, систематически и целенаправленно организовывать учебную деятельность школьников в рамках трёх основных мыслительных процессов читательской грамотности (компетенций) – «находить и извлекать информацию», «осмысливать и оценивать содержание и форму текста», «интегрировать и интерпретировать информацию».

1. Для развития компетенции «находить и извлекать информацию» необходимо учить школьников определять необходимую информацию в условиях предоставления нескольких фрагментов текста одновременно. Задача – сформировать у учащихся следующую группу читательских умений:

- определять место, где содержится искомая информация (фрагмент текста, гиперссылка, ссылка на сайт и т.д.);
- уточнять поисковый запрос;
- находить и извлекать одну единицу информации, расположенную в одном фрагменте текста;
- находить и извлекать несколько единиц информации, расположенных в одном фрагменте текста, в разных фрагментах текста;
- определять наличие/отсутствие информации.

2. Для развития компетенции «осмысление и оценивание содержания и формы текста» необходимо включать школьников в деятельность по оценке стиля и качества предоставленного текста. Задача – сформировать у учащихся следующую группу читательских умений:

- делать выводы на основе сравнения данных;
- делать выводы на основе интеграции информации из разных частей текста или разных текстов;
- понимать чувства, мотивы, характеры героев;
- понимать авторскую позицию по отношению к обсуждаемой проблеме;
- интерпретировать текст или

его фрагмент, учитывая жанр или ситуацию функционирования текста.

3. Для развития компетенции «интегрировать и интерпретировать информацию» необходимо учить школьников оценивать достоверность информации, а также находить способы сопоставления противоречащих фрагментов текста. Задача – сформировать у учащихся следующую группу читательских умений:

- определять адресата текста;
- понимать коммуникативное намерение автора, назначение текста;
- оценивать содержание текста или его элементов (примеров, аргументов, иллюстраций и т.п.) относительно целей автора;
- оценивать форму текста (структуру, стиль и т.д.), целесообразность использованных автором приемов;
- понимать назначение структурной единицы текста, использованного автором приема;
- оценивать полноту, достоверность информации, содержащуюся в одном или нескольких текстах;
- оценивать объективность, надёжность источника информации;
- обнаруживать противоречия, содержащиеся в одном или нескольких текстах;
- высказывать и обосновывать собственную точку зрения по вопросу, обсуждаемому в тексте;
- устанавливать и оценивать взаимосвязи между элементами/частями текста или текстами.
- различать факт и мнение.

Глобальная компетентность занимает обособленное место в структуре функциональной грамотности, которая рассматривается как «способность обучающихся взаимодействовать с окружающим миром». Это «сочетание знаний, умений, взглядов, отношений и ценностей, успешно применяемых при взаимодействии с людьми, которые принадлежат к другой культурной среде, и при участии отдельных лиц в решении глобальных проблем».

Потребность социализации личности в многокультурном обществе страны и глобальном мире ориентирует национальную систему оценки качества образования на приобретение универсальных «мягких» навыков, обладающих интегративностью не только через предметное содержание, но и через ценности. В международном исследовании PISA существуют следующие направления глобальной компетентности:

- 1) изучение вопросов местного, глобального и межкультурного значения – способность критически рассматривать с различных точек зрения вопросы и ситуации глобального характера и межкультурного взаимодействия и эффективно действовать в этих ситуациях;
- 2) понимание и оценка точки зрения и мировоззрения других – осознание влияния культурных, религиозных, политических, расовых и иных различий на восприятие, суждения и взгляды;
- 3) содействие коллективному благополучию и устойчивому развитию – способность вступать в открытое, уважительное и эффек-

тивное взаимодействие с другими людьми на основе разделяемого всеми уважения к человеческому достоинству.

Формирование глобальных компетентностей может осуществляться через:

- содержание всех предметных областей;
  - внеклассные мероприятия (классные часы, кружковая работа).
- На уроках и внеклассных мероприятиях учащиеся знакомятся со следующими вопросами:**
- изменение климата и глобальное потепление;
  - глобальные проблемы, связанные со здоровьем (например, эпидемии);
  - миграция (переселение людей);
  - международные конфликты;
  - голод и недоедание в различных частях мира;
  - причины бедности;
  - равноправие мужчин и женщин в разных частях мира.

Для формирования глобальной компетентности содержание образования интегрирует и рассматривает вопросы/проблемы на местном и глобальном уровнях. Например, как изменение климата касается нашей страны? Что происходит в экономике Кыргызстана и мире? Почему люди мигрируют? Какие демографические процессы происходят в нашей стране? К каким последствиям приведет нехватка воды? Гендерное равенство. Права и обязанности гражданина и др.

Учащиеся должны быть не только осведомлены в данных темах, но должны определять проблему, выбирать и оценивать надежность информации, использовать факты для аргументации и выводов. Это будет развивать у учащихся способность справиться с нестандартными ситуациями, менять свое поведение в новой ситуации, адаптироваться в новой культурной среде. В итоге, учащиеся предпринимать осознанные действия, направленные на позитивные изменения в своем обществе, на создание более справедливого, мирного, инклюзивного и экологически устойчивого мира.

Формирование глобальной компетентности происходит в комплексе с другими навыками, когда учащиеся критически отбирают информацию, задают вопросы, анализируют доказательства, объясняют явления и вырабатывают собственную позицию в предложенных ситуациях, часто в медиапространстве.

Функциональная грамотность способствует гармоничной жизни личности в многокультурном обществе. Для процветания на изменяющемся рынке труда учащиеся приобретают умения применить и трансформировать свои навыки и знания в новых условиях, учатся использовать информационно-коммуникационные технологии и критически отбирать информацию в медиапространстве для обеспечения устойчивости и коллективного благополучия. Системы образования, которые учитывают необходимость подобных знаний, умений и отношений, действительно готовят школьников к жизни в современном мире в условиях глобализации.

А.НИЯЗОВА, Д.ОРУСБАЕВА,
Т.МАТОХИНА, В.БУЛАТОВА,
сотрудники Кыргызской академии
образования,
А.НАСЫРОВА,
учитель эколого-экономической
школы-лицея №65 г. Бишкек

Окуучулардын музыкага жана музыкалык искусствого аралашуусу жалпы адамзаттык жана руханий баалуулуктардын (кооздук, сулуулук, чындык ж.б.) негизинде өз жашоосуна болгон мамилесин калыптандырат. Окуучу музыка сабагында музыканы угууда, вокалдык чыгармаларды аткарууда, автордун позициясын, анын ойлорун, сезимдерин, маанайын түшүнүүгө аракет кылат.

Бул жерде белгилүү педагог В.А.Сухомлинскийдин: «...Музыка – бул эң керемет, жакшылыкка, сулуулукка, адамгерчиликке тартуунун эң кылдат каражаты. ...гимнастика денени кандай түздөсө, музыка ошондой эле адамдын жан дүйнөсүн түздөп турат...», - деген сөзүн эстесек болот.

2022-2023-окуу жылына карата музыка сабактары жана класстан тышкаркы музыкалык иш-чаралар үчүн төмөнкүдөй милдеттерди сунуштайбыз:

- элдик жана классикалык музыкалык искусствонун жардамы менен окуучулардын инсандык руханий-адеп-ахлактык идеалдарын жана атуулдук сапаттарын калыптандыруу;

- элдик жана классикалык музыкалык искусствонун өзгөрүүчү күчүн ачуу жана анын адамдын ички дүйнөсүнүн калыптанышына, курчап турган чындыкка болгон мамилесине, турмуштук позициясынын калыптанышына тийгизген таасири.

Руханий-адептик билим берүү тутумунун алкагында музыка сабактарындагы тарбия берүү ишмердүүлүгүнүн натыйжалары төмөнкүлөр болуусу керек. Алар:

- окуучулардын билим деңгээли, социалдык адаптацияланышы;

- окуучулардын руханий жана адеп-ахлактык баалуулуктарынын өзгөрүшү;

- окуучулардын ишмердүүлүктөрүндө жоопкерчилигин, демилгелүүлүктүн, кайрымдуулуктун көрүнүшү;

- музыкалык маданияттын жогорку үлгүлөрү менен таанышуу аркылуу окуучуларды музыкалык-эстетикалык жактан тарбиялоо жана алардын көркөм табитин, чыгармачылыкка болгон жөндөмүн өрчүтүү.

МУЗЫКА ПРЕДМЕТИН ОКУТУУ БОЮНЧА ЧЕНЕМДИК ДОКУМЕНТЕР

2022-2023-окуу жылы үчүн жарыяланган Базистик окуу планына жана Кыргыз Республикасынын аймагында билим берүү тармагына тиешелүү болгон укуктук-ченемдик документтерге ылайык жүргүзүлөт.

Предметтик стандарттарды, предметтик программаларды жана электрондук окуу китептерин Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин (<https://edu.gov.kg/kg/>) жана Кыргыз билим берүү академиясынын (www.kao.kg) веб-сайттарынан жүктөп, колдоно аласыздар.

МУЗЫКА ПРЕДМЕТИН ОКУТУУНУН ӨЗГӨЧӨЛүКТӨРү

2022-2023-окуу жылы үчүн кыргыз, орус, өзбек жана тажик тилдүү билим берүү мекемелеринде Базистик окуу планында Музыка предмети 1-2-класстарда жумасына эки сааттан окутулат. Ошондуктан 1-2-класстын окуу программасына өзгөртүүлөр киргизилет жана 2022-жылы август айында жарык көргөн окуу программасы менен окутуу жүргүзүлөт. 3-7-класстарда жумасына 1 сааттан каралган. Музыка предмети 2022-2023-окуу жылында 3-4-класстар үчүн 2013-жылы, 5-7-класстар үчүн 2018-жылы Кыргыз билим берүү академиясынан бекитилген Музыка предметинин окуу программаларынын негизинде окутулат.

Жаңы окуу жылында предметтик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу боюнча иштерди улантатын жана окуучуларга музыка сабагын окутуудагы маалыматтык технологиялардын ролуна көңүл бурабыз.

Окуучуларга музыкалык билим берүүнүн мультимедиялык каражаттарын практикага киргизүү маселеси, заманбап музыкалык педагогикада актуалдуу милдеттерден. Учурдагы музыкалык-педагогикалык процессте маалыматтык технологияны ишке ашыруунун эки планын сунуштайбыз. Алар төмөнкүлөр:

1) Музыка сабагын окутуу процессине электрондук колдоо (жекече тажрыйбанын алкагында);

2) Мугалим тараптан электрондук методикалык ресурстарды колдонуу.

Мында музыкалык педагогика менен маалыматтык технологиянын каражаттары аркылуу билим берүүнүн бири-бири менен болгон абдан жакын байланышын көрсөк болот. Сабакта маалыматтык технологиянын каражаттары аркылуу билим берүү окуучулар менен иштөөнүн ме-

тодорду жана формаларын бир канча кеңейтет.

Музыка сабагында окуучуларга интеграцияланган маалыматтык технология аркылуу билим берүүнү музыкалык билим берүүнүн сапатын жогорулатуунун фактору катары карап, окуучулар менен иштөөнүн төмөнкү жаңы формаларын бөлүп көрсөтсөк болот. Алар:

- тематикалык презентацияны түзүү;
- элементардык музыкалык жана ноталык сабаттуулукту өздөштүрүү үчүн компьютердик музыкалык программаны, анимацияны колдонуу;

• музыкалык тасмаларды сын көз карашта талдоо (операдан, балеттен фрагменттер, классикалык музыкадан концерттер ж.б.);

- чыгармачылык долбоорлорду аткаруу.

Демек, маалыматтык технологиялык билим берүү ресурстарын музыкалык педагогикалык процессте киргизүү маселеси музыка мугалиминен маалыматтык технологиялык компетенттүүлүктү талап кылат. Ал компетенттүүлүктөр төмөнкүлөр:

► атайын компьютердик музыкалык программалар менен иштөө;

► заманбап маалыматтык технологияны колдонуу көндүмдөрүн билүү;

► маалымат менен иштөөнүн жалпы принциптерине ээ болуу.

Музыка предметин окутуунун методикасын жогорулатуу максатында музыка мугалимине төмөнкү программалар сунушталат:

MIDI – секвенсорлор, аудиоредакторлор, виртуалдык синтезаторлор, ноталык редакторлор. Биздин оюбуз боюнча ар бир музыкалык

программа предметти окутуунун методикасына, окутуунун мазмунуна бир канча жаңыланууну алып келген индивидуалдуулукка ээ. Компьютердик музыкалык программа кандай гана болбосун окуучунун ар түрдүү музыкалык жөндөмдүүлүгүн өнүктүрөт. Окуучунун нота менен жазууга жана иштөөгө болгон жөндөмдүүлүгүн калыптандырат, композитордук жана музыкалык-аткаруучулук жөндөмдүүлүгү өнүгөт.

Окуучунун музыкалык ойлонуу тарбиялоодо, музыкалык билимине, эмоциялык-баалуулук, музыкалык-эстетикалык, аткаруучулук компетенттүүлүктөрүнө жана чыгармачылык ишмердүүлүк тажрыйбасына маалыматтык компьютердик технологиялары билим берүүгө таасир берет жана окуучунун окууга болгон мотивациясын, өз алдынча ишмердүүлүгүн уюштуруусун калыптандырат.

Талкуулоочу маселелер:

1. “Музыка сабагында окуучуларга билим берүүдөгү компьютердик технологиянын орду: заманбап музыка мугалими кандай болуусу керек?” деген темада тегерек стол.

2. Билим берүүнү санариптештирүү: окуучуларга музыкалык-эстетикалык билим берүүнүн көйгөйлөрү. Негизги жана предметтик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу маселелери.

3. Музыка мугалимдеринин педагогикалык чеберчилигин жогорулатуу маселелери жана келечеги.

4. 1-2-класстардын окуу программасы: толуктоолор жана өзгөрүүлөр.

Приобщение к музыке и музыкальному искусству формирует общечеловеческие и духовные ценности: любви, красоты, истины. Слушая музыку, исполняя вокальные произведения, учащийся пытается понять позицию автора, его мысли, чувства, настроение.

Здесь можно вспомнить слова педагога В.А.Сухомлинского: «...Музыка является самым чудодейственным, самым тонким средством привлечения к добру, красоте, человечности... как гимнастика выпрямляет тело, так музыка выпрямляет душу человека...».

На 2022-2023 учебный год мы формулируем следующие задачи для уроков музыки и внеурочной музыкальной деятельности:

- формирование духовно-нравственных идеалов и патриотических качеств личности учащегося средствами народного и классического музыкального искусства;

- открытие преобразующей силы народного и классического музыкального искусства и его влияние на формирование внутреннего мира человека, на его отношение к окружающей действительности, на формирование жизненной позиции.

Результатами воспитывающей деятельности на уроках музыки в рамках системы духовно-нравственного воспитания должны стать:

- уровень воспитанности, социальная адаптация обучающихся;

- пополнение духовно-нравственных ценностей воспитанников;

- проявление ответственности, инициативы, милосердия в поступках учащихся;

- музыкально-эстетическое воспитание, развитие художественного вкуса и способности к творчеству через ознакомление с высокими образцами музыкальной культуры.

НОРМАТИВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ

2022-2023 учебный год будет проходить в соответствии с Базисным учебным планом и нормативно-правовыми документами, касающихся системы образования в Кыргызской Республике.

Предметные стандарты, предметные программы и электронные учебники можно найти на сайте Министерства образования и науки Кыргызской Республики (<https://edu.gov.kg>) и Кыргызской академии образования (www.kao.kg).

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ МУЗЫКИ

Обучение предмету “Музыка” в образовательных организациях с кыргызским, русским, узбекским и таджикским языками обучения осуществляется согласно Базисному учебному плану на 2022-2023 учебный год.

В 1-2 классах обучению предмету отводится 2 часа в неделю. В учебную програм-

му 1-2 классов будут внесены изменения, учебная программа будет размещена на сайте Кыргызской академии образования ([https://kao.kg/учебные программы](https://kao.kg/учебные_программы)). Вы можете скачать Базисный учебный план с сайта Кыргызской академии образования ([https://kao.kg/учебные программы](https://kao.kg/учебные_программы)). В 3-7 классах на обучение музыке отведено 1 час в неделю по программам, утвержденным Кыргызской академией образования: 3-4 классы в 2013 году, в 5-7 классах в 2018 году.

В новом учебном году мы продолжим работу над формированием предметных компетентностей и сосредоточимся на роли мультимедийных технологий в обучении учащихся музыке. Внедрение мультимедийных средств обучения в практику является актуальной задачей в современной музыкальной педагогике. Предлагаем два плана по внедрению мультимедийных технологий в текущий музыкально-педагогический процесс. Это:

1) электронная поддержка процесса обучения музыке (как часть личного опыта);

2) использование электронных методических ресурсов учителем.

Здесь мы видим тесную связь между музыкальной педагогикой и информационными технологиями. Информационные технологии на уроках расширяют ряд методов и форм работы с учениками. Рассматривая интегрированную информационную технологию на уроках музыки как фактор повышения качества музыкального образования, мы можем выделить следующие новые формы работы с учениками:

• создание тематической презентации;

• использование компьютерной анимации для освоения базовой музыкальной и нотной грамотности;

• критический анализ музыкальных фильмов (отрывки из оперы, балета, концертов классической музыки и др.);

• реализация креативных проектов.

Поэтому проблема включения мультимедийных образовательных ресурсов в музыкально-педагогический процесс требует медиа-компетентности от учителя музыки.

Эти компетентности включают в себя:

► работа со специальными компьютерными музыкальными программами;

► владение современными техническими навыками;

► владение общими принципами обработки информации.

В целях совершенствования методики преподавания музыки учителям предлагаются следующие программы: MIDI-секвенсоры, аудио редакторы, виртуальные синтезаторы, музыкальные редакторы. На наш взгляд, каждая программа обладает индивидуальной характеристикой, что приводит к нескольким обновлениям методики преподавания предмета, содержания обучения.

Компьютерная музыкальная программа в любом случае развивает различные музыкальные способности ученика: в частности, способность писать и работать с нотами, сочинять и исполнять музыку.

Информационные компьютерные образовательные технологии влияют на музыкальное мышление, музыкальные знания, эмоционально-ценностные, музыкально-эстетические, исполнительские способности и опыт творческой деятельности учащихся, а также формируют мотивацию учащихся к обучению и организации самостоятельной работы.

Вопросы для обсуждения:

1. Круглый стол на тему: «Роль информационно-компьютерных технологий в обучении учеников на уроках музыки»;

2. Цифровизация образования: проблемы и пути повышения музыкально-эстетического образования учащихся. Вопросы формирования ключевых и предметных компетентностей.

3. Перспективы повышения педагогического мастерства учителей музыки.

4. Учебные программы для 1-2 классов: дополнения и изменения.

Ж.ДУЙШЕНАЛИЕВ,
с.н.с. лаборатории технологии, искусства и культуры здоровья КАО,
тел.: (0312) 62-23-49

МЕКТЕП ФОРМАСЫ КАНДАЙ БОЛУШУ КЕРЕК?

Окуучулардын мектеп формасы классикалык стилде, кара, ак, кочкул кызыл түстүү болууга тийиш. Анын ичинен балдарга кандай форма ылайыктуу экендигин биринчи кезекте ата-энелер тандайт. Бул тууралуу Билим берүү жана илим министрлиги расмий жарыялады.

Жаңы окуу жылы башталаарына саналуу күндөр калды. Ата-энелер балдарын мектепке даярдоо менен алек. Биринчи кезекте аларды балдар кандай форма кийип барышы керек деген суроо тынчсыздандырууда.

Билим берүү жана илим министрлигинин Мектептеги билим берүү саясаты жана китеп басып чыгаруу башкармалыгынын жетектөөчү адиси Кылым Сыдыкназарованын айтымында, мектеп формасы биринчиден, классикалык стилде болууга тийиш.

- Ата-энелер министрликке кайрылып, балдардын формасы кандай болот, кандай форма тандап алсак деп сурап жатышат. Эсиниздерде болсо, 2015-жылы КР Өкмөтүнүн жалпы билим берүү уюмдарында бирдиктүү мектеп формасын киргизүү жөнүндө токтому чыккан. Токтомго ылайык классикалык стилде мектеп формасы тандалган. Андыктан быйылкы мектеп форма-

сы биринчиден, классикалык стилде болушу керек. Экинчиден, түсү үч түрдүү болот: ак, агыш боз, көк, көгүш. Мисалы, балдарга кара, же кочкул кызыл костюм, ак көйнөк, кара шым, кыздардыкы үстү жагы ак кофта, кара же кочкул кызыл костюм, ылдый жагы кара түстүү болушу керек, - дейт К.Сыдыкназарова.

Ал мектеп формасын тандоого райондук, шаардык билим берүү бөлүмдөрүнүн башчылары, мектеп директорлору кийлигишүүсүнө тыюу салынарын баса белгиледи.

- Балдары кандай мектеп формасын кийиши керектигин чогулушта ата-энелери өздөрү тандоого тийиш, себеби костюмдарды ата-энелери сатып берет. Мектеп формасын тандоодо кимдир бирөөлөрдүн каражат топтоп, кандайдыр бир фирмага сүйлөшүүгө акылары жок, - деди ал.

А.КАШЫБАЕВА, "Кут Билим"

БАЛАСЫН МЕКТЕПКЕ КАТТАЙ АЛБАЙ ЖАТКАН АТА-ЭНЕЛЕРГЕ ЖАРДАМ

15-августтан тартып Бишкек шаарындагы мектептерге баласын 1-класска каттай албай жаткан ата-энелер атайын топко арыз жазып кайрыла алат. Бул туурасында Билим берүү жана илим министрлиги билдирди.

Министрлик жаңы окуу жылы башталарына аз калгандыгына байланыштуу Бишкек шаарынын Билим берүү башкармалыгы менен биргеликте баласын 1-класска каттоого жетишпей калган же каттоо учурунда көйгөй жаралган ата-энелерге көмөк көргөзүү үчүн атайын топ түздү. Аталган топ аптасына эки жолу билим берүү бөлүмүнө келип, калтырылган арыздарды жеринде карап турат. Ата-энелер анын негизинде тиешелүү жашаган жери боюнча катталуусуна байланышкан маалымат менен камсыз болот.

Каалоочулар дүйшөмбүдөн жумага чейин жашаган жери боюнча райондук билим берүү бөлүмүнө келип арызын калтырса болот. Даттануулар эртең мененки саат 8.30дан 17.30га чейин кабыл алынууда.

АКСЫ РАЙОНУНДА БЕШ СПОРТ ЗАЛ, ТӨРТ КИЧИ ФУТБОЛ АЯНТЧАСЫ АЧЫЛАТ

Аксы районунда беш спорт зал жана төрт кичи футбол аянтчасы пайдаланууга берилет.

Учурда Кызыл-Капчыгай, Мукур, Кашка-Суу, Райкомол айылында жана Кербен шаарында беш спорт залдын курулушу жүрүп жатат, жакынкы күндөрү пайдаланууга берүү алдында турат.

Ак-Жол, Жаңы-Жол, Кашка-Суу айылдарында төрт кичи футбол аянтчаларынын курулуш иштери аяктап калды.

Белгиленгендей, спорттук имараттарды куруу республикалык жана жергиликтүү бюджеттин эсебинен анан жеке демөөрчүлөр тарабынан каржыланууда.

Чолпон КИЙИЗБАЕВА, «Кут Билим»

АБИТУРИЕНТ – 2022: МУГАЛИМДИК КЕСИП АЛДЫДА

ПЕДАГОГ БОЛУУНУ КААЛАГАНДАР КӨП

Кабыл алуунун IV турунун жыйынтыгы боюнча гранттык орундардын планы 91,6%, келишимдик орундардыкы 21,9% аткарылды. Акыркы бешинчи турга 405 гранттык, 64863 контракттык бош орун калган.

Быйыл педагогикалык адистиктерди тандагандар арбын. Өзгөчө башталгыч класстын мугалими болууну каалагандар көп. И.Арабаев атындагы КМУнун бул адистигинин бир бюджеттик орунуна 11 талапкер ат салышты.

• Быйыл англис тили мугалими болууну каалагандар да көп болду. Бир орунга 11-12 бала талапкер болду. Орус тили жана адабияты, физика-математика, биология адистигине да тапшыргандардын саны арбын. Бир орунга төрттөн-бештен киши ат салышты. Жалпылап айтканда, төрт турдун жыйынтыгы менен биздин университетте бюджеттик орундарга кабыл алуу дээрлик 90% аткарылды. Бүгүнкү күнгө карата быйылкыга пландалган 3430 контракттык орундун жети жүздөйү бош. 5-турдун жыйынтыгы менен бул сан кыскаршы керек. Буюрса, кабыл алуунун мөөнөтү аяктаганга чейин план толук аткарылат деген ишенимдебиз, - дейт кабыл алуу комиссиянын жооптуу катчысы Бакыт Азизбек уулу.

Ош мамлекеттик педагогикалык уни-

Жогорку окуу жайларга кабыл алуунун акыркы туру аяктоодо. 20-августта жалпы жыйынтык чыгарылат.

верситетинде дагы англис тили, кыргыз тили жана адабияты, башталгыч класстын мугалимдигин тандагандар алдыңкы орунду берген жок.

Техникалык окуу жайларында абитуриенттер тарабынан эң көп тандалган IT адистиктери болду. Мисалы, Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде программалык камсыздоо инженериясы адистиги дароо эле толгон. Бул адистиктин бюджеттик бир оруну үчүн 14 абитуриент ат салышты.

- Быйыл программалык камсыздоо инженериясы, маалыматтык системалар технологиясы, архитектура, айлана-чөйрөнүн дизайны, маалымат коопсуздугу деген адистиктерге тапшыргандар өзгөчө көп болду. Курулуш багытындагы адистиктер да абитуриенттердин көңүл борборунда. Архитектура адистигине бир орунга 6-7 бала ат салышты. Бул адистиктер боюнча контракттык группалар да толду. Айрымдарында гана бирден-экиден орундар бар, - дейт кабыл алуу комиссиясынын жооптуу катчысы.

ОРТО КЕСИПТИК ОКУУ ЖАЙЛАРЫНДА

Жогорку окуу жайга тапшырганга босого баллы жетпей калган абитуриенттер өз күчтөрүн кесиптик окуу жайлардан сыноо менен алек. Алар менен тең тайлашкан 9-класстын бүтүрүүчүлөрү дагы бар. Бүгүнкү күндө жашап, иштеп кете турган эң заманбап кесиптер талашка түшүүдө. Өзгөчө IT адистиктерине талап көп. Абитуриенттердин көбү педагогикалык орто кесиптик окуу жайларга агылууда. Мисалы, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Педагогикалык колледжиндеги педагогикалык адистиктер - мектепке чейинки билим берүү, башталгыч класстарга сабак берүү, чет тили, адистик окутуу биринчи турдун жыйынтыгы менен эле план 90-95 пайызга аткарылды. Бир орунга биринчи турда төрт-бештен бала тапшырса, экинчи турга калган 14 орунга 11-класстын базасында 53 бала катталган.

Учурда орто кесиптик окуу жайларына кабыл алуунун үчүнчү туру жүрүп жатат. Орто кесиптик окуу жайларга дагы кабыл алуу онлайн жүрүүдө. <https://2020.edu.gov.kg/spruz/> автоматташтырылган маалымат тутумунда 162 колледжин профили жайгаштырылган.

Быйыл орто кесиптер үчүн мамлекет тарабынан 4020 гранттык орун каралган.

АБИТУРИЕНТЕР ҮЧҮН ЭКИНЧИ МҮМКҮНЧҮЛҮК

Быйыл жалпы республикалык тестирлөөгө катыша албай, же андан тийиштүү балл топтой албай же өзү каалаган адистикке тапшыра албай калган абитуриенттер үчүн сонун мүмкүнчүлүк түзүлдү. Башкача айтканда, эми мындан ары абитуриенттерди тандоо жана кабыл алуу жылына эки жолу жүргүзүлөт. Кышкы кабыл алуу жайындагы сынактардан кийин бош калган орундарга жүргүзүлөт. Мындан улам, жалпы республикалык тестирлөө да жылына эки жолу өткөрүлөт. Тагыраагы ЖРТга катыша албаган же окуу жайга тапшыра албай калган абитуриенттер жарым жылдан кийин кайрадан тест тапшырууга мүмкүнчүлүк алат.

Чолпон КИЙИЗБАЕВА, "Кут Билим"

Мектеп директорлорун конкурстук негизде тандоо – азыркы мектеп реформасынын эң бир маанилүү талаптарынын бири. Өлкө президентинин Жарлыгына ылайык бир мектепте беш жылдан ашуун иштеген 966 мектеп директору кызматтан бошотулуп, аларга да эгерде иштей деген каалоосу болсо, башкалар менен биргеликте бош орунга сынакка катышуу укугу берилген болчу. Мурунку директорлордун арасынан бул мүмкүнчүлүктөн баш тарткандар да, катыша берем дегендер да бар экени азыр эч кимге жашыруун эмес.

– Бизде өз ордунда отуз-кырк жылдан бери иштеп келе жаткан директорлор бар. Бул сынактын негизги максаты иштеп жаткан директорлордун аброюн түшүрүү же аларга карата ишенимди жоготуу эмес, баарынан мурун бардыгы үчүн бирдей мүмкүнчүлүктү түзүү болуп саналат, - дейт билим берүү жана илим министринин орун басары Уланбек Мамбетакунов.

Эсиңиздерде бардыр, мындан бир аз мурун мектеп директорлорун конкурстук негизде тандоого арналган брифингде билим берүү жана илим министри Алмазбек Бейшеналиев алдыдагы саясий мааниси зор саамалык коомчулуктун тыгыз көзөмөлүндө өтөрүн баса белгилеп: “Тандоо ачык, эч кимдин кийлигишүүсүз өтмөкчү. Бул документ тапшыруу процессинен дагы байкалат. Ар бир талапкер түздөн-түз өзү документ жүктөйт. Экинчи этап – тестирилөө. Ал ачык-айкын жүргүзүлөт” - деп журналисттерге түз айткан.

Билим берүү жана илим министринин орун басары Надира Джусупбекованын ошол брифингдеги “Биз талапкерлерди улуу-кичүү, аял-эркек деп бөлбөйбүз. Бизге нукура кесип-көйлөр керек” деген пикири да көпчүлүктү алдыдагы сынак калыс жана адилет өтөрүнө ынандыра алды.

Билим берүү жана илим министрлигинин жетекчилигинин реформанын максат-мүдөөлөрүн коомчулукка жеткирүү, түшүндүрүү аракеттери өз максаттарына жеткени Баткен, Жалал-Абад жана Ош облусунда болуп өткөн мектеп директорлорун тандоо сынактарынын жыйынтыктарынан ачык-айкын көрүнүп турат.

11-августта талапкерлерди компьютердик тестирилөө Баткен менен Жалал-Абадда бир күндө уюшулду. Улуттук тестирилөө борборунун жетекчиси Бактыгүл Шамшудинованын берген маалыматына таянсак, Баткен облусу боюнча директорлукка 98 бош орун бар болчу, анын ичинде Кадамжай району боюнча 33, Баткен району боюнча 21, Лейлек районуна 44 бош орунга биринчи этапта 200дөй талапкер документ тапшырган, бирок текшерүүдөн документи жарактуу делген 149 талапкер экинчи турга өткөн.

– Биз эми сураган жокпуз. Өздөрү айтып жатышты. Катышкандардын тең жарымы-

ТАЛАПКЕРЛЕР ТАНДООНУН ЖЫЙЫНТЫГЫНА ЫРААЗЫ

Бир аз күн мурдараак республикабыздын түштүгүндөгү үч облуста, ушуга улай 17-августта Талас менен Чүйдө Президенттин Жарлыгына ылайык мектеп директорлорун тандоо сынагы жогорку уюшкандыкта өттү. Азырынча анын жыйынтыктарына нааразы болгондор жок.

нан көбү 60 пайыздык босого баллдан өткөнүн билдик. Эки мугалим 72 балл алды. Бир талапкер 72 баллга жетти. Бул эң жогорку көрсөткүч! - дейт Улуттук тест борборунун жетекчиси.

Катышуучулар менен байкоочулардын ой-пикирин да угуп көрсөк. Баткен районунан талапкер Тешебаева Гүлбара “Уюштуруучуларга, тест түзүүчүлөргө ыраазычылык билдиребиз. Сынакта ар бирибиз өзүбүздүн ноутбук менен иштедик. Сырттан кийлигишүү болгон жок” десе, “Бүгүн конкурска катышып, босого баллдан өттүм. Көрсөткүчүм жакшы. Эгерде директор болуп иштеп калсам, мектепте билим сапатын жогорулатууга аракет кылам. Албетте, бул иштерди ата-энелердин, коомчулуктун колдоосунда жасайм”, - дейт Кадамжай районундагы №47 Апсамат Темирбаев атындагы орто мектебинен талапкер Назира Маматалиева.

– Уюштуруучулар сынакты өткөрүүгө дыкат даярдык көрүптүр. Деги бир кийлигишүү болгонун, жыйынтыктарды чыгарууга адам факторунун катышканын көрбөдүк. Баары таза, ачык-айкын өттү, - деп айтат байкоочу топтун мүчөсү, кесиби боюнча мугалим Адилет Салимбай.

Жалал-Абадда сынакка 314 талапкер документ жиберип, анын 94ү документтерин толук тапшырбагандыктан экинчи этапка өткөн жок. Уюштуруучулардын пикиринде тандоо сынагындагы эң чоң көйгөйлөрдүн бири биринчи турда тапшырылган документтердин сынактын жобосуна жооп бербеш болду.

– Документтерди өз убагында иштетүүдөн өткөрдүк. Бир топ документтер талапка жооп бербейт. Мисалы, Жалал-Абад облусу боюнча 94 документ биринчи турдан өтпөй калды, - дейт Билим сапатын жана маалымат технологияларын баалоо Улуттук борборунун директорунун орун басары Зейнеп Жамакеева.

Бул күнү Жалал-Абадда компьютердик тести-

рилөөгө 220 адам катышып, 61 талапкер босого баллдан өтүп, кээ бири андан жогору упай топтой алды.

Облустук билим берүү усулдук борборунун директору Акылбек Токтосуновдун айтуусунда, облуста 465 жалпы билим берүү орто мектеби бар. Булардын ичинен 179 мектепте билим берүү мекемесинин жетекчиси беш жылдан ашуун иштеген үчүн кызматынан бошотулуп, алардын ордуна сынак жарыяланды.

– Ушул бош орундарга педагогикалык стажы жети жылдан ашкан, мурда соттолбогон мугалимдер, окуу бөлүмүнүн башчылары жана мурда ушул орунда иштеген жетекчилер өздөрү да катышуу укугуна ээ болду, - деди Акылбек Токтосунов.

Жалалабаддык агартуучу Айжамал Иманова буга чейин бир топ жолу директорлукка аракет кылып көргөн.

– Жүрөгүм толкуп кубанып турган учурум. Мен мурда да директор болууга аракет кылгам. Бирок баягы эле тааныш-билиш,

коррупция көп нерсени чечерин билгенде, эл катары мигрант болуп кеткем. Президенттин Жарлыгы чыгары менен өзүмдү сынап көрүү үчүн мекениме учуп келдим, - деп ал өз кубанычын жашырган жок.

Директорлук орунга талапкер Нурмухаммед Ураимов бул күнкү сынакта Сузак районундагы Темирбаев атындагы орто мектебинин директорлук ордуна ат салышууда.

– Тестирилөө алдын ала кабарлангандай эле беш бөлүктөн турат экен. Ошол суроолор келди. Мен аларды жеңил деп айта албайм. Бирок окуган, даярданган адам кыйналбай шыр өтсө болчудай, - дейт талапкер.

13-августта Ош мамлекеттик университетинде Ош облусундагы мамлекеттик жана муниципалдык билим берүү уюмдарынын жетекчилеринин бош кызмат орундарына компьютердик тестирилөө болуп өттү.

Документтерин 541 жаран тапшырган. Сынактын биринчи этабында 169 талапкер документтерин толук эмес пакетин тапшырып, натыйжада экинчи этапка өтпөй калган.

Тестирилөөгө кирүүгө 372 талапкер укук алып, 13 катышуучу келбей калгандыктан, 359 жаран тест тапшырды.

Жыйынтыгында 88 талапкер босого жана андан жогору балл алган, бул катышуучулардын 25% түздү.

Жумагүл Нурматова – Ош облусунун тургуну. Ал Араван районундагы Базарбай Жээналиев атындагы орто мектебинин директору болуп иштеген. Он жылга чукул жетекчи болуп иштеген педагог Президенттин Жарлыгына ылайык кызматынан бошотулду. Бул күнү ал башка талапкерлер менен катар кайра директорлукка сынакка катышты.

– Биздин мектепте окуучулардын саны барган сайын көбөйүүдө. Ошондуктан мектептин эски корпусун оңдоп-түзөш керек. Мындан тышкары, окуучуларды предметтик олимпиадаларга катыштыруу үчүн билим сапатын дагы алдыга жылдыра турган пландар менен иштөө абзел, - деди Жумагүл.

Бул арада Билим берүү жана илим министрлиги Ош, Чүй, Талас, Нарын жана Ысык-Көл облустарында мамлекеттик жана муниципалдык жалпы билим берүү уюмдарынын жетекчилеринин бош кызмат орундарына талапкерлерди компьютердик тестирилөөдөн өткөрүүнүн графиктери өзгөргөнүн маалымдады.

Билим берүү жана илим министрлигинен билдиришкендей, ушул убакка чейин Баткен, Ош, Жалал-Абад облустарындагы 500 ваканттык орунга сынак өтүп, 209 жаңы директор тандалды.

17-августта Чүй, Талас облустарында мектеп директорлорун тандоо боюнча сынак иштери өткөрүлдү. Чүйдө 182 талапкердин арасынан 24 талапкер босого баллынан жогору упай алды. Чүйдөгү директорлорду тандоо сынагына жаш педагог Курманбек кызы Элмира жогору баа берди. Ал – Сокулук районундагы №2 Сокулук орто мектебинин директорлугуна талапкер. Элмира эжей буга чейин ушул эле мектептин окуу бөлүмүнүн башчысы болуп иштеп келгенин билдирди.

– Сынак ушунчалык таза өттү. Уюштуруу иштери да жогору болду. Тесттин алдында бизге эки тилде: орус, кыргыз тилинде түшүндүрмө берилди. Сынакка мен дыкат даярдандым. Жогорку балл алып кубанып турам, - деди талапкер.

Министрлик кабарлагандай Нарын, Ысык-Көл облусунда тандоо сынагы 20-августта уюштурулат. Ал эми Ош шаарында 17 мектептин директору 23-августта тандалат.

А.АЛИБЕКОВ, “Кут Билим”

